

DVADESET PET GODINA HRVATSKE NEOVISNOSTI – KAKO DALJE?

Urednik

Tvrtko Jakovina

**Centar za
demokraciju
i pravo
Miko Tripalo**

Zagreb, 2017.

Dunja Potočnik

SUŽENE MOGUĆNOSTI MLADIH U HRVATSKOJ: PERSPEKTIVA (SAMO)OGRANIČAVANJA

1. Uvod: 25 godina izazova

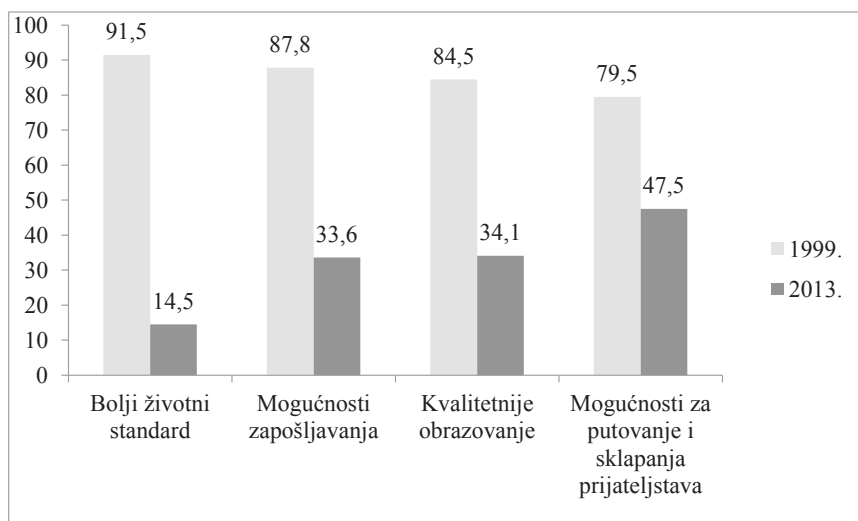
Rezimiranje socio-ekonomskih zbivanja u dugoročnoj vremenskoj perspektivi predstavlja izazov kojem se u slučaju Hrvatske „25 godina kasnije“ pristupa s podvojenim sentimentima, osobito kada je riječ o populaciji mladih. Navedeno razdoblje moglo je rezultirati ekonomskim i društvenim uzletom, no mnogobrojni uvidi (Malenica, 2007; Poljanec-Borić, 2007; Burić, 2010; Katunarić, 2011; Sekulić, 2012) svjedoče o dvojbenim ishodima po hrvatske građane. Z. Malenica (2007: 125) naglašava kako: „stjecajem okolnosti, prije svega zbog velikih neuspjeha u procesu gospodarske tranzicije i visokih ratnih troškova, dogodilo se da je društveni položaj većeg dijela srednjih slojeva pogoršan u odnosu na osamdesete godine, dakle, u sklopu socijalističkog sustava, iako treba naglasiti da su se u tome razdoblju srednji slojevi tek oblikovali u onome smislu kako egzistiraju i funkcioniraju u razvijenim zapadnim društvima“, što dovodi do dodatne polarizacije hrvatskog društva i produbljivanja njegova asimetričnog razvoja. Slabi institucionalni kapaciteti i neprovođenje proklamiranih reformi urodili su društvenom, ekonomskom i političkom situacijom koja je pogubna za poboljšanje indikatora razvoja Hrvatske u usporedbi s ostalim članicama EU. U tom se razdoblju Hrvatska iz druge najbogatije socijalističke države pretvorila u treću najsiromašniju bivšu socijalističku državu koja je sada članica EU.

Kada je riječ o dinamici promjena u društvenoj strukturi obično im se pripisuje postepenost, odnosno može se reći kako su promjene u društvenoj strukturi relativno spore, te kako uobičajene procjene govore u prilog tome da ne treba očekivati značajnije promjene u društvenoj strukturi na skali manjoj od deset godina. Budući je u ovom djelu riječ o analizi promjena na skali od 25 godina možemo sugerirati kako su one bitne u smislu promjena u socijalnom statusu kojeg zauzimaju određeni društveni slojevi, kao i o promijenjenim udjelima koje građani zauzimaju u određenom socijalnom stratumu. Društvena struktura, i jedan od kanala kojim dolazi do promjena u društvenoj strukturi – međugeneracijska mobilnost – značajni su čimbenici olakšavajućih okolnosti za ostvarenje aspiracija na osobnom i profesionalnom planu. Prijelaz iz adolescencije u odraslost jedinstven je u ljudskom životnom vijeku po svom trajanju, važnosti, kompleksnosti i jedinstvenosti, što uključuje obrazovni put, zapošljavanje, napuštanje roditeljskog doma i stvaranje vlastite obitelji (Buchmann, Kriesi, 2011). Ovo je razdoblje označeno formiranjem temelja za identitet u odraslosti, koji omogućava razvoj sposobnosti za učinkovito funkcioniranje u različitim životnim područjima (Eliason, Mortimer, Vuolo, 2015; Schoon, Jeylan, 2017), a tijekom tog vremena aspiracije i planovi mladih nailaze na mnoge izazove, poteškoće i prepreke koje ponekad ostavljaju utjecaj koji seže do kraja njihova životnog vijeka (Schulenberg, Schoon, 2012; Schoon, Jeylan, 2017).

Prepreke koje se mogu naći pred mladom osobom pri uspješnom prelasku iz adolescencije u odraslost mogu se podijeliti u one osobne i strukturalne naravi. Među prve ubrajamo čimbenike vezane uz zdravstveni status, postignuti stupanj obrazovanja, nedostatak znanja i vještina, nedostatak radnog iskustva, slabu motivaciju za postizanjem određenog obrazovnog stupnja ili pronalazak zaposlenja, slab radni učinak, neadekvatno prilagođavanje uvjetima u novim situacijama, previsoka ili preniska očekivanja, te nisko samopouzdanje (Ha, McInerney, Tobin, Torres, 2010). S druge strane, brojnost i složenost strukturalnih faktora koji djeluju kao prepreke ovise o razvijenosti pojedinog društva i države te njihovu ekonomskom uspjehu. U slučaju Hrvatske riječ je o kolopletu mnogih nepovoljnih faktora, a njihov

učinak po razvojni put Hrvatske u ovih 25 godina možda se najbolje ocrtava u stavovima mladih prema područjima u kojima će doći do poboljšanja nakon pridruživanja Hrvatske EU (grafikon 1), a koje su u svom radu opisale B. Baranović (2002) te Ilišin i Spajić Vrkaš (2015).

Grafikon 1: Komparativan prikaz područja u kojima će po mišljenju mladih doći do poboljšanja nakon pridruživanja Hrvatske EU – ocjene „mnogo“ i „vrlo mnogo“ (%)

Iz priloženog je grafikona vidljivo kako je 1999., pri kraju prve trećine tog razdoblja, velik dio mladih smatrao da će nakon pridruživanja Hrvatske EU uslijediti bolji životni standard, bolje mogućnosti zapošljavanja, kvalitetnije obrazovanje i bolje mogućnosti za putovanja i sklapanje prijateljstava. Suprotno tom slijedu i udjelima pojedinih područja u kojima bi trebalo doći do poboljšanja, 2013. poredak se u potpunosti promijenio, a udjeli su se smanjili za više od 70% u slučaju boljeg životnog standarda i preko 50% za mogućnosti zapošljavanja i obrazovanje, do tridesetak posto za mogućnosti za putovanje i sklapanje prijateljstava. Riječ je o fenomenu koji je objašnjiv time da su prva tri područja pod neposrednijim utjecajem društvenog, institucionalnog i ekonomskog uređenja u zemlji, a samim time i pod većim rizikom deterioracije ukoliko sustavna rješenja za poboljšanje zakažu ili ne po-

stoje. Za razliku od ovih faktora, koje možemo prepoznati kao temeljne elemente kvalitete života, područja koja su pod većim utjecajem samih pojedinaca često se poimaju i kao ona u kojima će pojedinci ostvariti bolje uspjehe. Navedeno možemo potkrijepiti nalazima istraživanja (Ilišin, V., 2002; Ilišin, Spajić Vrkaš, 2015) iz kojih je vidljiva veća uvjerenost mladih u bolju osobnu nego društvenu budućnost u dva promatrana razdoblja. Tako je 1999.¹ 79,6% mladih bilo uvjereni u bolju osobnu i 53,2% u bolju budućnost društva, dok su 2013. postoci pali na tek 54,1 i 31,0. Ti podaci pokazuju dramatičan pad više od 20% kako u osobnom tako i u društvenom optimizmu u razmaku od 14 godina, što za podlogu može imati dalekosežne negativne posljedice po aspiracije mladih na osobnom i profesionalnom planu.

U ovom će radu veća pozornost biti poklonjena elementima vezanima uz profesionalni plan, ponajprije uz postignuti stupanj obrazovanja i zapošljavanje. Iz metodoloških će razloga u prvom dijelu za usporedbu međugeneracijske mobilnosti u dva razdoblja biti korišteni agregirani podaci (N = 406) istraživanja provedenih pri Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu 1989. (*Društvena struktura i kvaliteta života*) i 2010. (Socijalna stratifikacija i vrijednosti u Hrvatskoj). U drugom će dijelu kao osnova biti analizirani podaci istraživanja *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj* (N = 2.000), koje je provedeno 2013. u suradnji Ministarstva socijalne politike i mladih, Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu u i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Elementi za analizu promjena u međugeneracijskoj mobilnosti i statusa suvremene generacije mladih sadržavat će:

1. Promjene u međugeneracijskoj obrazovnoj mobilnosti u odnosu na postignuti stupanj obrazovanja majke i oca u dva vremenska presjeka – 1989. i 2010. Pritom će se analiza temeljiti na kohorti mladih koji su u trenutku provedenih istraživanja navršili od 25-29 godina starosti, odnosno onima koji su rođeni između 1960. i 1964. u slučaju prvog, te onima koji su rođeni 1981.-1986. u slučaju drugog istraživanja. Navedena kohorta odabrana je kako bi se smanjio utje-

¹ Podaci istraživanja *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj*, provedenog u Institutu za društvena istraživanja 1999. na uzorku od 2.000 mladih.

caj dobi na postignuti stupanj obrazovanja, odnosno kako bismo s većom vjerojatnošću mogli ustvrditi kako su mladi ispitanici završili svoje formalno obrazovanje.

2. Analizu postignutog stupnja obrazovanja ispitanika i njihovih roditelja, te socioprofesionalnog statusa ispitanika i radnog statusa roditelja 2013.
3. Analizu nekih elemenata ponašanja te stavova mladih vezano uz tržište rada: stvarnog i preferiranog sektora zaposlenja, mjesta javljanja na slobodna radna mjesta, uvjeta za prihvaćanje posla izvan mjesta stanovanja i spremnosti na odlazak u inozemstvo. Pritom će podaci, ondje gdje je to moguće, a u cilju dobivanja komparativne slike u socijalnom statusu i nekim pojavnostima na tržištu rada, biti uspoređivani s prethodno provedenim istraživanjima, prvenstveno s podacima istraživanja provedenih u IDIZ-u: *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj*, 1999. (N = 2.000), te *Mladi i Europski integracijski procesi*, provedenog 2004. (N = 2.000). Podaci iz originalnih istraživanja također će biti stavljeni u europski kontekst, odnosno uspoređivani s podacima iz dostupnih europskih baza podataka (ponajprije Eurostata).

Pri analizi prethodno navedenih elemenata socijalnog statusa i nekih trendova vezanih uz tržište rada bit će identificirani diskriminatorni elementi u statusu, ponašanjima i stavovima mladih, za što će biti korišteno sljedećih trinaest sociodemografskih obilježja: spol, dob, bračni status roditelja i mladih, broj vlastite djece i članova kućanstva, socioprofesionalni status ispitanika, obrazovanje ispitanika te njihovih majki i očeva, radni status majke i oca, te prosječan prihod kućanstvu. Pritom će biti primijenjena deskriptivna, bivarijatna (hi-kvadrat test), te multivarijatna analiza (analiza varijance), a kao statistički značajne bit će tumačene razlike koje odgovaraju vrijednosti .005 ili manje.

2. Obrazovanje i međugeneracijska mobilnost

Obrazovanje je kao element socijalnoga kapitala snažan socijalizacijski agens, koji posredujući pri uspinjanju na ljestvici društvene stratifikacije ispunjava ulogu socijalnog promotora. Obrazovanje

možemo promatrati kao pokazatelj uložених ресурса na individualnoj i društvenoj razini, pri čemu je obrazovna struktura stanovništva indikator njegove razvijenosti i kvalitete ljudskoga kapitala na koji se može računati u promišljanju društvenog razvoja. Dosadašnja su istraživanja potvrdila kako su osobine obitelji porijekla, poput socijalnog kapitala roditelja, njihova socioekonomskog statusa, te obiteljskih i društvenih mreža značajni prediktori obrazovnog puta i socijalnog statusa (Erikson, Goldthorpe, 1992; Duncan, Brooks-Gunn, 1997; de Graaf i dr., 2000; Ianneli, 2002; Flere, Lavrič, 2005; Johnston i dr., 2005; Nordli Hansen, 2011; Güveli i dr., 2012; Yaish, Andersen, 2012; Brown, 2013). Zajednički nalaz navedenih istraživanja sugerira kako mladi iz obitelji višeg socioekonomskog statusa, u kojima barem jedan roditelj posjeduje akademsko obrazovanje, imaju veću vjerojatnost postizanja visokog stupnja obrazovanja od potomaka niže obrazovanih roditelja. Komparativno bolji položaj potomaka iz viših socioekonomskih slojeva implicira veće mogućnosti korištenja socijalnog kapitala, pri čemu su najznačajniji prediktori socijalnog kapitala jezične vještine, stavovi i društvene vrijednosti koje se također i više vrednuju u obrazovnom sustavu (Bourdieu, 1984; Daouli i dr., 2010; Güveli i dr., 2012). Razlike u ishodišnim resursima utječu na pojedince i kroz donošenje odluka o nastavku obrazovanja (Boudon, 1974; Erikson, Jonsson, 1996; Breen, Goldthorpe, 1997), a obitelj porijekla, odnosno ishodišni status pojedinca, igraju ključnu ulogu u postizanju školskih rezultata i oblikovanju obrazovanih i profesionalnih aspiracija pojedinaca.

Istraživanja na temu međugeneracijske mobilnosti u bivšim socijalističkim zemljama (Titma i dr., 2003; Gerber i Hout, 2004) identificirala su pad fluidnosti u postkomunističkoj Rusiji, jednako kao što H. Domansky (1999, 2005), Hertz i dr. (2008), Luijkx i dr. (2002) te Lazić (2011) nisu pronašli dokaze o porastu društvene otvorenosti u postsocijalističkim zemljama. Zaključci autora u ovom području impliciraju kako promjene u mobilnosti u zemljama razvijene demokracije prije svega slijede iz transformacije strukture zanimanja i ekonomskog napretka, dok je u Istočnoj Europi uvelike bila na djelu prostorna mobilnost praćena ekstenzivnom industrijalizacijom (Domansky, 1999: 464-467). Međutim, ovom zaključku valja dodati i nalaze autora (Bu-

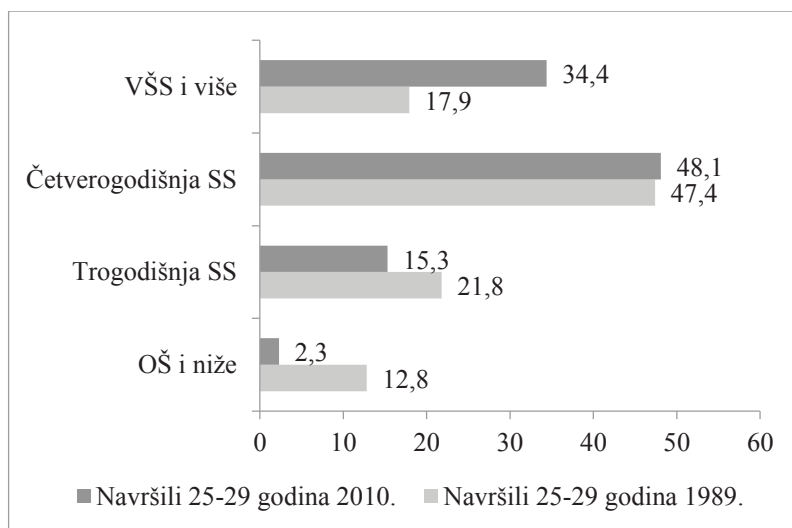
rušić i dr., 2010; Matković, 2011; Potočnik, 2011, 2014; Hodžić, 2014; Baranović, 2015) o pristupu visokom obrazovanju, koji sugeriraju kako je za izjednačenje šansi pristupa visokom obrazovanju svim socijalnim slojevima potrebno zasićenje sudjelovanja na najvišoj razini, odnosno sudjelovanje sve djece visokoobrazovanih roditelja u akademskom obrazovanju (Raftery, Hout, 1993; Heath, 2000), što se još uvijek ne može identificirati u Hrvatskoj.

Dodatni argumenti u prilog niskoj socijalnoj prohodnosti u Hrvatskoj dolaze i iz Eurostatove studije *Income, Social Inclusion and Living Conditions* (2014), koja se temelji na istraživanju populacije u dobi od 25-29 godina. Istraživanje iz studije pokazuje rezultate po kojima tek 7% djece niže obrazovanih roditelja u Hrvatskoj uspijeva diplomirati na visokoškolskoj ustanovi (naspram 18% njihovih europskih vršnjaka jednakog ishodišnog socijalnog statusa), a mladima iz Irske, Finske i Velike Britanije isto uspijeva u čak trećini slučajeva. Kada se ti podaci preračunaju u indeks vjerojatnosti (vrijednost indeksa 55, što je triput više od europskog i deset puta više od skandinavskog indeksa) da će dijete nisko obrazovanih roditelja također biti nisko obrazovano Hrvatska dolazi u sam vrh Europe po nejednakosti. Eurostatova studija također ukazuje na porazne rezultate po kojima će u Hrvatskoj osoba koja je tijekom djetinjstva živjela u financijski nepovoljnoj situaciji u odrasloj dobi u čak 91% slučajeva zauzimati jednak položaj kao i njihovi roditelji, po čemu smo na europskom dnu uz Mađarsku i Rumunjsku.

U istraživanju međugeneracijske mobilnosti u godinama koje dijelom pokrivaju razdoblje od 25 godina koje je od interesa za ovu studiju krenuli smo od dviju bitnih postavki: 1) analiziramo postignuti stupanj obrazovanja djece u odnosu na oba roditelja i 2) pri analizama uzimamo u obzir samo populaciju koja je u godini istraživanja navršila između 25 i 29 godina, što je opravdano pretpostavkom da su mladi stariji od 25 godina velikim dijelom već završili svoje formalno obrazovanje, odnosno da njihov tadašnji stupanj formalnog obrazovanja odgovara i najvišem obrazovnom stupnju kojeg će steći. Pritom se kao najviši obrazovni stupanj uzima više i visokoškolsko obrazovanje i/ili znanstveni magisterij ili doktorat.

Uvid u postignuti stupanj obrazovanja ispitanika u promatranim razdobljima (grafikon 2) ukazuje na gotovo dvostruki porast akademski obrazovanih mladih, uz stagniranje mladih koji su završili četverogodišnju srednju školu te pad mladih završenog strukovnog ili nižeg obrazovanja. Ovakvi rezultati nisu iznenađujući budući da je u prvom razdoblju riječ o mladima koji su rođeni od 1960. do 1964, kada je stanovništvo većinom bilo ruralnog podrijetla, a godine koje su uslijedile (ponajprije 70-e i 80-e godine prošlog stoljeća) bile su označene naglim skokom sudjelovanja u visokom obrazovanju (Ilišin, Mendeš, Potočnik, 2003).

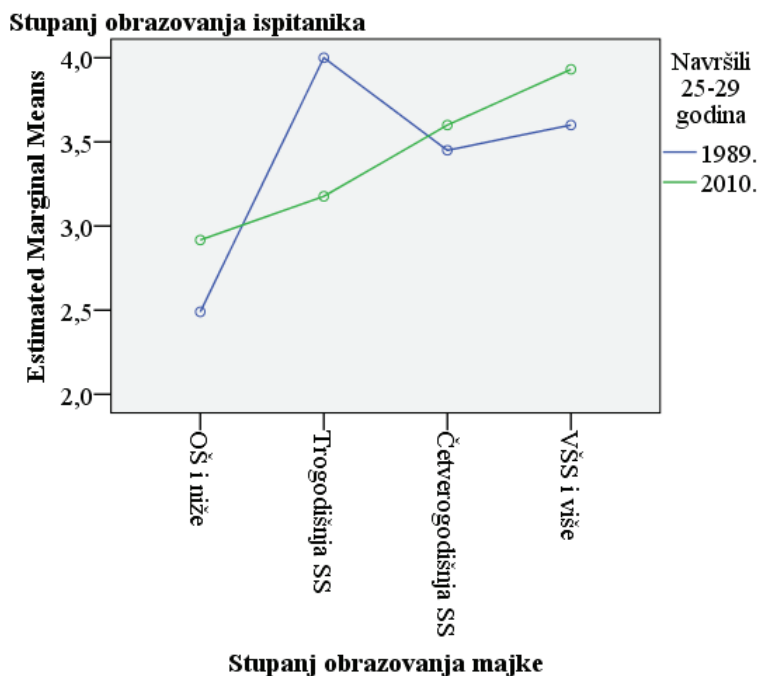
Grafikon 2: Komparativan prikaz stupnja obrazovanja ispitanika koji su 2013. bili u dobi od 25-29 godina (%)

Grafikon 3 prikazuje statistički značajnu povezanost stupnja obrazovanja majke i ispitanika u oba razdoblja. U prvom je razdoblju, uz primjetnu socijalnu reprodukciju, najizraženiji rezultat vezan uz uzlet u međugeneracijskoj mobilnosti u slučaju djece majki koje su završile strukovno obrazovanje, do čega je dijelom došlo i zbog prirode tadašnjih društvenih promjena. Tada su zabilježene značajne migracije u smjeru selo-grad, praćene porastom zapošljavanja, naročito među

ženama, što je utjecalo i na njihovu djecu. U drugom razdoblju također zapažamo značajnu socijalnu reprodukciju u smislu preslikavanja obrazovnog statusa majki u status njihove djece. Međutim, u kasnijem je razdoblju također došlo do porasta vjerojatnosti postizanja akademskog obrazovanja za mlade čije su majke bile bez formalnih kvalifikacija. Usprkos tim promjenama, još uvijek je riječ o izraženoj socijalnoj reprodukciji po kojoj je vrlo vjerojatno kako će mladi postići jednak ili viši stupanj obrazovanja u odnosu na svoje majke.

Grafikon 3: Odnos stupnja obrazovanja ispitanika i stupnja obrazovanja majke u odnosu na promatrana razdoblja (ishod analize varijance)

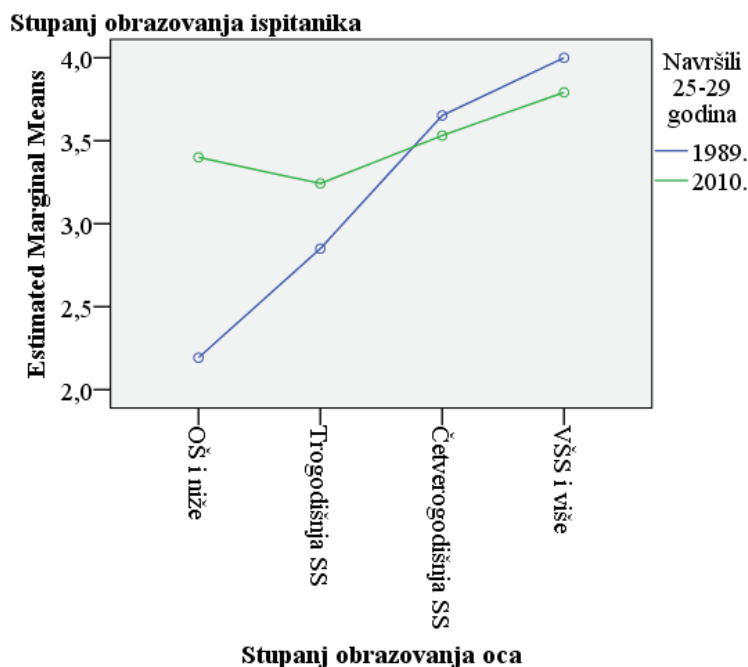

Godina u kojoj su mladi navršili između 25 i 29 godina: $F=,008$; $p=.927$ / Stupanj obrazovanja majke: $F=7,744$; $p=.000$ / Godina u kojoj su mladi navršili između 25 i 29 godina x stupanj obrazovanja majke: $F=1,133$; $p=.337$

Odnos postignutog stupnja obrazovanja ispitanika i stupnja obrazovanja oca (grafikon 4) sugerira kako je riječ o vrlo sličnom trendu

kao i u slučaju utjecaja obrazovanja majke na obrazovanje ispitanika, odnosno o izraženoj socijalnoj reprodukciji i boljim šansama za postizanje akademskog obrazovanja za potomke više ili visoko obrazovanih očeva. No, za razliku od prethodno analiziranih podataka, u slučaju stupnja obrazovanja oca jedina bitnija ‘ruptura’ u socijalnoj reprodukciji bilježi se u pomaku za djecu niže obrazovanih očeva u novijem razdoblju. U usporedbi s postignutim stupnjem obrazovanja mladih rođenih između 1960. i 1964., u novijem je razdoblju za djecu niže obrazovanih očeva riječ o gotovo dvostruko većoj šansi za uspinjanje na socijalnoj ljestvici.

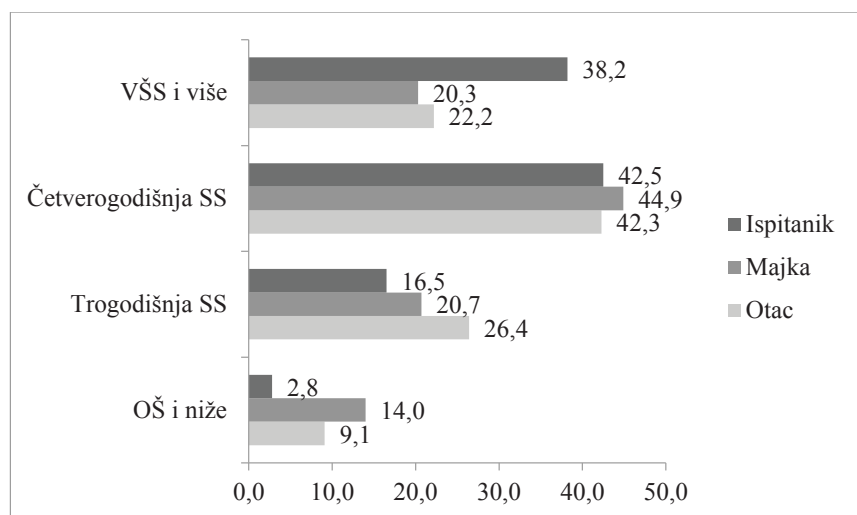
Grafikon 4: Odnos stupnja obrazovanja ispitanika i stupnja obrazovanja oca u odnosu na promatrana razdoblja (ishod analize varijance)

Godina u kojoj su mladi navršili između 25 i 29 godina: $F=1,928$; $p=.167$ / Stupanj obrazovanja oca: $F=4,737$; $p=.003$ / Godina u kojoj su mladi navršili između 25 i 29 godina x stupanj obrazovanja oca: $F=1,874$; $p=.135$

Prethodno analizirani podaci ilustrirali su opće trendove u socijalnoj mobilnosti u promatranom razdoblju, dok će podaci koji slijede ukazati na obrazovnu strukturu i socijalni položaj populacije u recentnijem razdoblju, uz dominantno referiranje na podatke iz 2013., uz komparativne uvide u ranija razdoblja gdje je to moguće. U prvom dijelu analize podataka iz istraživanja 2013. bit će prikazana obrazovna struktura mladih u dobi 25-29 godina ($N = 723$) i njihovih roditelja (grafikon 5), a razlog ograničavanja samo na ovu kohortu jednak je kao i za prethodno prikazane analize međugeneracijske mobilnosti; namjera je povećati vjerojatnost da obrazovni stupanj dosegnut u ovoj dobi odgovara i finalnom obrazovnom stupnju kojeg će pojedinac steći tijekom života. Prema ovako prikazanim podacima ispitanici su svojim roditeljima najbliži u kategoriji osoba sa završenom četverogodišnjom srednjom školom jer ih je u sve tri promatrane skupine oko dvije petine. Gotovo je jednak udio mladih završenog akademskog obrazovanja, dok su udjeli njihovih roditelja istog stupnja obrazovanja za upola manji. Tek u kategoriji ispitanika sa završenom trogodišnjom srednjom ili nižom školom dolazi do nešto izraženijih razlika u pripadnim udjelima

Grafikon 5: Komparativan prikaz stupnja obrazovanja ispitanika (dob 25-29) i njihovih roditelja 2013. (%)

mladih i njihovih roditelja u pojedinim stupnjevima obrazovanja, pri čemu očevi dominiraju među strukovno obrazovanim, a majke među populacijom koja posjeduje niže obrazovanje.

U narednoj će sekciji (tablice 1.1 i 1.2) biti prikazani međuodnosi obilježja ispitanika i postignutog stupnja obrazovanja za kohortu mladih starijih od 25 godina, uz izuzimanje niže obrazovanih ispitanika. Postignuti stupanj obrazovanja za ovu dobnu skupinu diskriminiran je s čak deset obilježja, počevši od spola koja pokazuju kako mladići dominiraju među onima koji su postignuli prva dva obrazovna stupnja, a djevojke među visokoobrazovanim. Pritom je među akademski obrazovanim mladima najznačajnija razlika, s trećinom manje mladića koji su uspjeli steći diplomu ustanove za više ili visoko obrazovanje. Bračni status ispitanika također razlikuje mlade, a u braku su dominantno mladi sa završenom četverogodišnjom srednjom školom, kao i što djecu pretežito imaju mladi tog stupnja obrazovanja. Sljedeće obilježje mladih – regionalnu pripadnost – prikazuje dubina jaza stupnja razvijenosti ljudskog potencijala u hrvatskim regijama, s Istočnom Hrvatskom kao regijom u kojoj dominiraju mladi strukovnog obrazovanja, a njima nasuprot stoje mladi iz Istre i Primorja i Grada Zagreba. Istra i Primorje i u naredne su dvije obrazovne kategorije udaljeni od ostalih regija; među mladima iz Istre i Primorja najmanje je pojedinaca sa završenom četverogodišnjom srednjom školom, dok ih je najviše visokoobrazovanih i to preko dva i pol puta više nego mladih iz Istočne Hrvatske, te gotovo dvostruko više nego mladih iz Dalmacije. Odnos postignutog stupnja obrazovanja i socioprofesionalnog statusa ispitanika pokazuje već poznate trendove; među studentima je najmanje onih sa završenom strukovnom školom, a gotovo trećina mladih ima već prethodno stečeno više ili visoko obrazovanje. Populacija nezaposlenih mladih također ne donosi iznenađenja; podaci pokazuju kako trendovi koji su uspostavljeni ekonomskom krizom 2008., u smislu visokog udjela visokoobrazovanih mladih među nezaposlenima i lakše zapošljivosti strukovno obrazovanih mladih, i dalje perzistiraju. No, ako se promatraju udjeli među zaposlenim mladima, tada vidimo kako mladi sa završenom trogodišnjom strukovnom školom čine manje od petine zaposlenih, dok dominiraju akademski obrazovani mladi te mladi sa

završenom četverogodišnjom srednjom školom. Navedeno odgovara i stvarnim udjelima mladih u pojedinim stupnjevima obrazovanja, budući je kategorija strukovno obrazovanih najmanja, dok mladi sa završenom četverogodišnjom srednjom školom i višim ili visokim obrazovanjem dominiraju.

Tablica 1.1: Stupanj obrazovanja ispitanika s obzirom na njihova socijalna obilježja – prvi dio (%)

Obilježja ispitanika	Trogodišnja strukovna škola	Četverogodišnja srednja škola	VŠS, VSS ili više
<i>Spol</i>	$\chi^2 = 24,59; df = 2; p = .000$		
Ženski	12,2	39,8	48,1
Muški	22,2	46,9	30,9
<i>Bračni status ispitanika</i>	$\chi^2 = 19,64; df = 2; p = .000$		
Nisu u braku	12,9	44,6	42,4
U formalnom ili neformalnom braku	26,5	42,7	30,8
<i>Vlastita djeca</i>	$\chi^2 = 21,47; df = 2; p = .000$		
Nemaju	14,0	43,7	42,3
Imaju	29,5	44,2	26,4
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 39,04; df = 10; p = .000$		
Sjeverna Hrvatska	13,0	46,1	40,9
Središnja Hrvatska	16,1	41,9	41,9
Istra i Primorje	11,6	31,6	56,8
Istočna Hrvatska	30,2	47,9	21,9
Dalmacija	22,1	45,5	32,4
Grad Zagreb	11,3	45,9	42,9
<i>Socioprofesionalni status</i>	$\chi^2 = 58,11; df = 4; p = .000$		
Student/ica	2,1	68,8	29,2
Nezaposlen/a	24,4	33,0	42,6
Zaposlen/a	19,3	38,7	42,0
UKUPNO	17,2	43,4	39,4

Sljedeća će skupina varijabli (tablica 1.2) pokazati u kojem stupnju postoje razlike u postignutom stupnju obrazovanja u odnosu na varijable vezane uz socioekonomski status mladih koji je u većem stupnju pod

utjecajem obilježja obitelji. Ponajprije je riječ o stupnju obrazovanja roditelja, koji je značajan pokazatelj rigidnosti socijalne strukture i socijalne reprodukcije u Hrvatskoj; među visokoobrazovanim mladima za više je nego dvaput više mladih čije majke i četiri puta više mladih čiji očevi imaju akademsko nego niže obrazovanje, a i ostali stupnjevi obrazovanja roditelja također se velikim dijelom preslikavaju u istovjetan stupanj obrazovanja potomaka. Radni status oca zaokružuje sliku relativno oštih socijalnih podjela na način da visokoobrazovani mladi dominantno još uvijek imaju zaposlene očeve, dok su očevi mladih koji imaju završenu četverogodišnju srednju školu velikim dijelom nezaposleni, a očevi strukovno obrazovanih mladih već u mirovini.

Tablica 1.2: Stupanj obrazovanja ispitanika s obzirom na njihova socijalna obilježja – drugi dio (%)

Obilježja ispitanika	Trogodišnja strukovna škola	Četverogodišnja SS	VŠS, VSS ili više
<i>Stupanj obrazovanja majke</i>	$\chi^2 = 90,73; df = 6; p = .000$		
OŠ i niže	37,4	37,4	25,3
Trogodišnja SS	33,6	42,1	24,3
Četverogodišnja SS	10,0	44,4	45,7
VŠS i više	2,9	49,3	47,9
<i>Stupanj obrazovanja oca</i>	$\chi^2 = 115,45; df = 6; p = .000$		
OŠ i niže	46,8	40,3	12,9
Trogodišnja SS	33,1	39,6	27,2
Četverogodišnja SS	7,8	49,0	43,2
VŠS i više	5,2	40,3	54,5
<i>Radni status oca</i>	$\chi^2 = 28,93; df = 4; p = .000$		
Zaposlen	10,5	45,5	44,0
Nezaposlen	19,0	52,4	28,6
Umirovljen	27,8	40,5	31,7
<i>Iznos mjesečne plaće (HRK)</i>	$\chi^2 = 39,51; df = 8; p = .000$		
Do 2.500	20,0	34,3	45,7
2.501-3.500	21,1	64,5	14,5
3.501-4.500	21,4	32,9	45,7
4.501-5.400	14,5	27,4	58,1
Više od 5.400	16,9	27,7	55,4

Nastavak tablice 1.2.

Obilježja ispitanika	Trogodišnja strukovna škola	Četverogodišnja SS	VŠS, VSS ili više
<i>Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)</i>	$\chi^2 = 41,29; df = 10; p = .000$		
Do 3.000	34,3	48,6	17,1
3.001 do 5.000	24,5	50,0	25,5
5.001 do 8.000	23,1	43,6	33,3
8.001 do 10.000	8,5	43,6	47,9
10.001 do 15.000	12,3	37,7	50,0
Više od 15.000	6,7	45,0	48,3
UKUPNO	17,2	43,4	39,4

Ekonomski indikatori socijalnog položaja mladih i njihovih obitelji – iznos osobne mjesečne plaće zaposlenih mladih, te prosječan mjesečni prihod po kućanstvu u slučaju čitave populacije mladih – također idu u prilog povezanosti boljeg statusa s višim stupnjem obrazovanja mladih. Generalno gledano, podaci o socijalnom statusu mladih u skladu su s prijašnjim nalazima (Potočnik, 2011, 2014) o rigidnosti socijalne strukture u Hrvatskoj.

3. Socioprofesionalni i radni status članova obitelji mladih

Analize koje slijede u ovoj cjelini bit će izvršene na cjelokupnoj populaciji mladih iz istraživanja 2013. (N = 2.000), s ciljem stjecanja uvida u presjek obilježja koja određuju socijalni status suvremene generacije mladih i njihovih obitelji, što uključuje i dvije mlađe kohorte koje se još velikim dijelom nalaze u statusu učenika ili studenta. U primarnom uzorku bilo je 25,8% učenika/ca; 28,4% studenata/ica; 19,3% nezaposlenih te 25,6% zaposlenih mladih i 0,9% poljoprivrednika, no potonji su izostavljeni iz daljnjih analiza.

S obzirom na razlike u socioprofesionalnom statusu mladih u odnosu na njihova obilježja (tablice 2.1 i 2.2) zapažamo kako su učenici najvećim dijelom u najmlađoj kohorti, izvan braka i bez vlastite djece, te kako žive u kućanstvima s pet ili više članova, dok ih je s obzirom na regionalnu pripadnost najmanje u Gradu Zagrebu.

Tablica 2.1: Socioprofesionalni status ispitanika s obzirom na njihova socijalna obilježja – prvi dio (%)

Obilježja ispitanika	Učenik/ca	Student/ica	Nezaposlen/a	Zaposlen/a
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 1790,83; df = 6; p = .000$			
15-19 godina	82,3	6,6	7,4	3,8
20-24 godine	0,8	57,5	22,5	19,2
25-29 godina	0,3	20,6	26,5	52,7
<i>Bračni status ispitanika</i>	$\chi^2 = 210,40; df = 3; p = .000$			
Nisu u braku	29,3	30,7	17,6	22,3
U formalnom ili neformalnom braku	0,8	12,6	30,3	56,3
<i>Vlastita djeca</i>	$\chi^2 = 137,80; df = 3; p = .000$			
Nemaju	27,9	30,4	17,7	24,0
Imaju	4,0	8,5	35,0	52,5
<i>Broj članova kućanstva</i>	$\chi^2 = 63,50; df = 9; p = .000$			
2 ili 3 člana	16,0	27,1	23,2	33,8
4 člana	25,8	33,2	16,1	24,8
5 članova	31,2	26,4	18,8	23,6
6 i više članova	34,2	21,6	22,3	21,9
<i>Rezidencijalni status</i>	$\chi^2 = 60,67; df = 9; p = .000$			
Zagreb	18,4	39,4	14,6	27,6
Regionalni centar	26,1	39,4	13,8	20,7
Ostali gradovi	27,2	28,5	20,2	24,1
Selo	27,4	21,0	21,9	29,6
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 169,38; df = 15; p = .000$			
Sjeverna Hrvatska	31,7	26,5	16,2	25,6
Središnja Hrvatska	26,4	26,4	14,5	32,7
Istra i Primorje	20,3	35,3	11,6	32,8
Istočna Hrvatska	31,1	15,9	36,2	16,8
Dalmacija	25,0	26,2	18,6	30,2
Grad Zagreb	16,9	42,8	13,5	26,8
UKUPNO	25,8	28,4	19,3	26,5

Rezidencijalna i regionalna segregacija evidentnija je u slučaju studenata, koji u najmanjem udjelu žive u selima i u malim gradovima Istočne Hrvatske, a najviše ih je u obiteljima s do 4 člana, izvan bračne zajednice i bez djece. Stupanj obrazovanja pokazao se kao varijabla koja značajno diskriminira studente; među studentima je najviše mladih sa

završenom četverogodišnjom srednjom školom, čiji roditelji u velikom dijelu posjeduju više ili visoko obrazovanje, te su još uvijek u radnom odnosu. Razlike između učenika i studenata u njihovom ekonomskom statusu ogledaju se u većoj zastupljenosti studenata nego učenika u višim dohodovnim razredima, što je još jedan od nalaza koji ide u prilog zaključku kako se studentska populacija u relativno značajnom dijelu nalazi u boljem položaju od ostalih mladih.

Mladi aktivni na tržištu rada, odnosno nezaposleni i zaposleni mladi u znatno su većoj mjeri diskriminirani od drugih dviju skupina ponajprije u odnosu na svoju dob, koja sugerira kako do dobi od 25 do 29 godina većina mladih ipak uspijeva pronaći posao, a zatim i po bračnom statusu i vlastitoj djeci jer su obitelj u većoj mjeri u prosjeku zasnovali zaposleni mladi. Ove dvije varijable možemo vezati i uz broj članova kućanstava, gdje u prosjeku zaposleni mladi žive u manjim kućanstvima od nezaposlenih, a što može biti povezano s više zaposlenih mladih koji su uspjeli odseliti iz roditeljskog kućanstva, čime se u pravilu i broj članova kućanstva smanjuje.

Tablica 2.2: Socioprofesionalni status ispitanika s obzirom na njihova socijalna obilježja – drugi dio (%)

Obilježja ispitanika	Učenik/ca	Student/ica	Nezaposlen/a	Zaposlen/a
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 1468,44; df = 9; p = .000$			
OŠ i niže	91,9	0	5,7	2,3
Trogodišnja SS	10,9	2,2	40,1	46,7
Četverogodišnja SS	10,7	49,1	17,5	22,7
VŠS i više	0,3	27,1	24,8	47,8
<i>Stupanj obrazovanja majke</i>	$\chi^2 = 134,65; df = 9; p = .000$			
OŠ i niže	25,5	13,6	30,2	30,6
Trogodišnja SS	24,9	16,4	26,3	32,4
Četverogodišnja SS	24,3	30,1	18,5	27,1
VŠS i više	25,6	44,6	11,0	18,8
<i>Stupanj obrazovanja oca</i>	$\chi^2 = 136,73; df = 9; p = .000$			
OŠ i niže	23,7	16,0	25,4	34,9
Trogodišnja SS	28,4	15,8	24,0	31,8
Četverogodišnja SS	25,1	29,9	19,7	25,3
VŠS i više	20,3	47,0	12,8	19,9

Nastavak tablice 2.2.

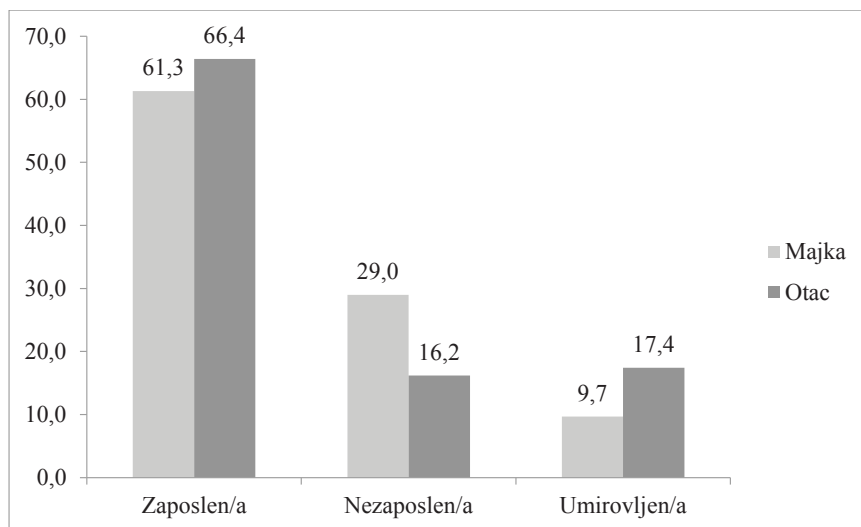
Obilježja ispitanika	Učenik/ca	Student/ica	Nezaposlen/a	Zaposlen/a
<i>Radni status majke</i>	$\chi^2 = 101,04; df = 6; p = .000$			
Zaposlena	28,6	32,4	14,3	24,7
Nezaposlena	25,0	23,1	28,1	23,8
Umirovljena	11,1	21,2	23,3	44,4
<i>Radni status oca</i>	$\chi^2 = 35,37; df = 6; p = .000$			
Zaposlen	26,4	32,4	16,8	24,4
Nezaposlen	27,4	22,1	26,7	23,8
Umirovljen	23,8	22,6	22,3	31,4
<i>Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)</i>	$\chi^2 = 132,88; df = 15; p = .000$			
Do 3.000	22,2	23,9	41,0	12,8
3.001 do 5.000	27,9	22,1	31,1	18,9
5.001 do 8.000	25,7	26,6	22,4	25,3
8.001 do 10.000	26,6	33,7	14,9	24,8
10.001 do 15.000	19,6	31,7	10,7	38,1
Više od 15.000	20,6	32,9	5,8	40,6
UKUPNO	25,8	28,4	19,3	26,5

S obzirom na rezidencijalnu i regionalnu pripadnost nezaposleni mladi u relativnom velikom udjelu u prosjeku žive u manjim naseljima, i to u Istočnoj Hrvatskoj, dok ih najmanje nastanjuje gradove Istre i Primorja, gdje se, uz Dalmaciju, nalazi i najveći broj zaposlenih mladih. Ove dvije skupine mladih u pogledu stupnja obrazovanja povezuje podatak kako ih je u obje kategorije najviše (uz visokoobrazovane zaposlene) među strukovno zaposlenima, kao i da njihovi roditelji dominantno imaju završenu trogodišnju srednju školu. Radni status roditelja u slučaju nezaposlenih mladih u značajnom je dijelu vezan uz nezaposlene roditelje, dok zaposleni mladi u relativno velikom udjelu imaju već umirovljene roditelje, što se može protumačiti i višom dobi zaposlenih mladih. Kada je o prosječnom prihodu po kućanstvu riječ, visina primanja obrnuto je proporcionalna u slučaju nezaposlenih i proporcionalno povezana sa statusom zaposlenih, s tek 5,8% nezaposlenih i čak 40,6% zaposlenih u najvišoj dohodovnoj kategoriji.

Obiteljski prihodi usko su vezani uz radni status roditelja (grafikon 6), koji možemo promatrati kao potencijalno elementaran pokazatelj

ekonomskog statusa obitelji u slučaju kada je taj radni status ujedno i glavni izvor prihoda u obitelji.

Grafikon 6: Radni status roditelja (%)

Ovdje dostupni podaci pokazuju kako dvije trećine obitelji mladih ima redovite prihode iz rada roditelja, od kojih je zaposleno nešto više očeva od majki, a dvostruko više očeva nego majki već je umirovljeno. U znatno se nepovoljnijoj situaciji nalaze mladi čiji su roditelji nezaposleni, na koje otpada oko šestine nezaposlenih očeva i nešto manje od trećine nezaposlenih majki. Upravo je ta populacija mladih najviše izložena negativnim utjecajima financijski nestabilne obiteljske situacije, što se može reflektirati ne samo na (ne)mogućnost svakodnevnog pristupa različitim robama i uslugama, nego i na životne izbore, poput odluka o nastavku školovanja i izboru struke, te na načine provođenja slobodnog vremena.

Analiza utjecaja radnog statusa roditelja na obilježja ispitanika potvrdila je pretpostavku o radnom statusu roditelja kao ključnom indikatoru socijalnog raslojavanja obitelji i nejednakosti životnih šansi mladih u Hrvatskoj (tablica 3). Krenuvši od prvog obilježja – dobi – dolazimo do očekivanog nalaza o porastu dobi ispitanika proporcio-

nalno rastu broja umirovljenih majki i očeva, dok su roditelji koji su još uvijek aktivni na tržištu rada podjednako distribuirani u dvije mlađe kohorte mladih. Sljedeće obilježje – regionalna pripadnost ispitanika – pokazuje dubinu problema nejednake razvijenosti hrvatskih regija, s antipodima Gradom Zagrebom i Istočnom Hrvatskom. U Zagrebu, te u Istri i Primorju više je od dvije trećine majki i očeva zaposleno, dok je u Istočnoj Hrvatskoj zaposleno oko polovine majki i očeva, a nezaposleno je čak dvije petine majki i petina očeva.

Tablica 3: Radni status roditelja mladih s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Majka			Otac		
	Zaposlena	Nezaposlena	Umirovljena	Zaposlen	Nezaposlen	Umirovljen
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 85,47$			$\chi^2 = 10,55$		
15-19 godina	65,7	30,4	3,8	67,6	17,1	15,3
20-24 godine	64,5	29,2	6,3	69,6	14,6	15,7
25-29 godina	54,6	27,6	17,8	62,6	16,8	20,6
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 75,28$			$\chi^2 = 40,95$		
Sjeverna Hrvatska	63,9	26,7	9,3	69,2	15,5	15,3
Središnja Hrvatska	50,0	38,8	11,2	57,8	23,4	18,8
Istra i Primorje	67,4	21,0	11,6	76,7	9,4	13,9
Istočna Hrvatska	47,2	43,1	9,8	56,5	20,7	22,8
Dalmacija	63,4	28,4	8,2	64,6	16,5	18,9
Grad Zagreb	71,4	18,5	10,1	72,1	13,6	14,2
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 59,60$			$\chi^2 = 32,54$		
Nezavršena ili završena OŠ	66,0	29,2	4,9	65,1	18,6	16,3
Trogodišnja strukovna škola	47,7	42,3	10,0	51,8	22,0	26,1
Četverogodišnja srednja škola	63,0	27,3	9,8	69,3	15,3	15,3
VŠS, VSS i više	58,4	24,5	17,1	72,1	11,8	16,1
<i>Stupanj obrazovanja majke</i>	$\chi^2 = 160,56$			$\chi^2 = 76,38$		
Nezavršena ili završena OŠ	34,6	52,1	13,2	45,5	27,5	27,0
Trogodišnja strukovna škola	51,5	36,5	12,1	61,5	19,8	18,7

Nastavak tablice 3.

Obilježja ispitanika	Majka			Otac		
Četverogodišnja srednja škola	62,9	27,9	9,2	68,1	14,6	17,3
VŠS, VSS i više	80,2	12,4	7,4	78,0	11,3	10,6
Stupanj obrazovanja oca	$\chi^2 = 47,80$			$\chi^2 = 107,88$		
Nezavršena ili završena OŠ	47,0	43,5	9,5	42,8	33,2	23,9
Trogodišnja strukovna škola	56,4	35,1	8,5	58,7	21,2	20,0
Četverogodišnja srednja škola	62,6	26,7	10,7	67,8	14,8	17,4
VŠS, VSS i više	70,4	20,4	9,1	81,5	7,2	11,3
Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)	$\chi^2 = 137,64$			$\chi^2 = 149,72$		
Do 3.000	31,9	56,6	11,5	34,3	36,3	29,4
3.001 do 5.000	45,3	41,4	13,3	48,9	30,3	20,8
5.001 do 8.000	57,2	31,7	11,1	62,6	16,9	20,6
8.001 do 10.000	66,3	25,1	8,7	72,6	11,4	16,1
10.001 do 15.000	74,6	16,1	9,3	78,0	7,5	14,6
Više od 15.000	83,2	12,9	3,9	84,9	3,9	11,2
UKUPNO	61,3	29,0	9,7	66,4	16,2	17,4

Distribucija postignutog stupnja obrazovanja mladih vezana uz radni status roditelja zorno oslikava ranjivost današnje generacije mladih; najveći se udio nezaposlenih roditelja odnosi na majke i očeve mladih sa završenom trogodišnjom srednjom školom, dok ih je najmanje u skupini visokoobrazovanih ispitanika. Generalni zaključak o povezanost stupnja obrazovanja roditelja i njihovog radnog statusa sugerira eksponencijalni rast zaposlenosti roditelja s porastom njihova stupnja obrazovanja, uz smanjivanje broja umirovljenih i nezaposlenih roditelja s rastom njihova stupnja obrazovanja. U nepovoljnoj financijskoj situaciji su i mladi koji se još uvijek nalaze u osnovnom ili srednjoškolskom obrazovnom sustavu, a roditelji su im umirovljeni, na koje u našem uzorku otpada gotovo sedmina majki i više od četvrtine očeva ispitanika.

Radni status roditelja statistički je značajno povezan i s prosječnim prihodom po kućanstvu, pri čemu u čak 56% kućanstava gdje je nezaposlena majka i 36% kućanstava s nezaposlenim ocem mjesečni prihodi

ne prelaze 3.000 HRK. Nadalje, više od osam desetina kućanstava u najvišoj dohodovnoj kategoriji zauzimaju obitelji sa zaposlenim roditeljima. Posljednja kategorija roditelja – umirovljenici – relativno su se ravnomjerno rasporedili u prva tri dohodovna razreda s do 8.000 HRK mjesečnih prihoda, a u financijski se najboljoj poziciji nalazi tek 4% obitelji s umirovljenom majkom i 11% obitelji s umirovljenim ocem.

Rezultanta ovakve distribucije statusa obitelji slika je po kojoj dio mladih imaju na raspolaganju viši i socijalni i ekonomski kapital, čime i sami imaju veće mogućnosti postizanja istog ili višeg socijalnog statusa od svojih roditelja. Na drugoj su strani mladi koji u manjem broju uživaju privilegije u smislu oslobođenosti briga oko stjecanja finansijskih sredstava i mogućnosti većeg posvećivanja vlastitom obrazovanju. Time i ovo istraživanje potvrđuje stabilne obrasce nasljeđivanja statusa i relativno rigidan sustav socijalne stratifikacije, u kojem mladi iz obitelji niskog socioekonomskog statusa u prosjeku imaju niže šanse napredovanja na socijalnoj ljestvici.

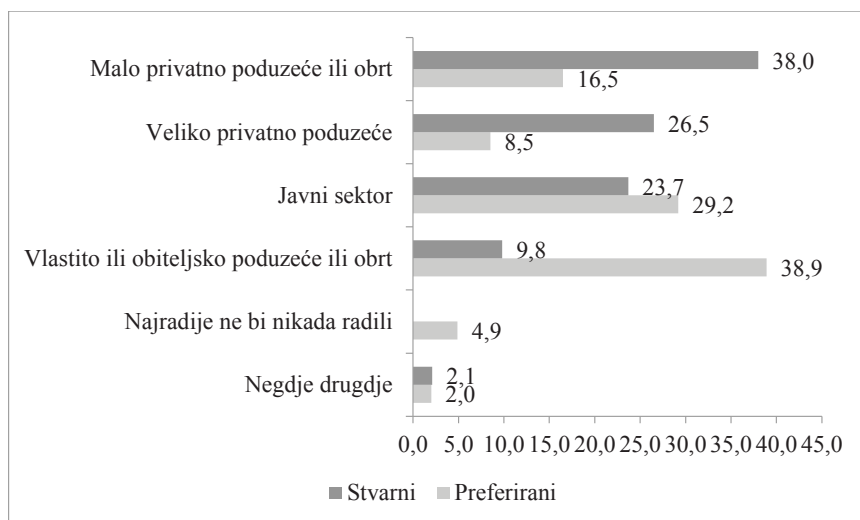
4. Tržište rada kao prilika za ‘fleksibilne’

Globalna ekonomska kriza, koja perzistira još od 2008., potkopala je šanse za zapošljavanje mladih, te povratno ugrozila njihov društveni položaj, stav prema vlastitoj budućnosti i svijest o vlastitoj vrijednosti, te je izvršila utjecaj na njihove stavove i vrijednosti. Uslijed navedenog i aspiracije mladih doživjele su bitne promjene, a uvidom u ranija istraživanja (Ilišin, Potočnik, 2008; Potočnik, 2014; Baranović, 2015) generalno možemo reći kako u percipiranim preprekama ostvarenju profesionalnih aspiracija prevlast odnose strukturni razlozi, odnosno ekonomska ili politička situacija u zemlji, s naglaskom na situaciji na tržištu rada. Kada je riječ o osobnim preprekama ostvarenju ciljeva (poput nedostatka motivacije, obiteljske ili zdravstvene situacije), pojedinci su skloniji vjerovati da će tu vrstu prepreka prevladati lakše, nego one u profesionalnom sektoru. Pritom se u zemljama poput Hrvatske, čije je tržište rada obilježeno niskom zaposlenošću, visokim udjelom sive ekonomije i zakonodavnim i izvršnim aparatom koji s jedne strane radnicima ne pružaju dovoljnu zaštitu, a s druge onemogućuju fleksibi-

lizaciju tržišta rada, sektor zaposlenja pokazao vrlo značajnim uvjetom za ostvarenje profesionalnih aspiracija. Stoga nas je na početku ovog dijela zanimalo u kojem profesionalnom sektoru mladi u Hrvatskoj danas rade, a kojeg preferiraju (grafikon 7). Prije tumačenja podataka valja napomenuti kako su podaci o preferiranom sektoru zaposlenja dobiveni na svim ispitanicima ($N = 2.000$), a podaci o stvarnom sektoru samo na zaposlenim mladima ($N = 526$).

Za razliku od nekih ranijih uvida (Ilišin, Potočnik, 2008; Potočnik, 2014), javni sektor više nije u samom vrhu preferiranog zaposlenja, nego tek treći i gotovo je izjednačen sa stvarnim udjelom u zaposlenosti mladih.

Grafikon 7: Stvarni i preferirani sektor zaposlenja ispitanika (%)

Suprotno do sada percipiranoj 'sigurnosti' zaposlenja u javnom sektoru, na prvo je mjesto izbio poduzetnički potencijal mladih, s gotovo dvije petine mladih koji žele pokrenuti vlastiti posao ili nastaviti obiteljsku djelatnost, što je uspjelo tek desetini ispitanika. Za rad je najmanje preferirano veliko privatno poduzeće, iza kojeg slijedi malo privatno poduzeće ili obrt, što ne odgovara stvarnoj slici po kojoj značajno više mladih radi u velikom nego u malom poduzeću ili obrtu.

Tim je istraživanjem identificirana i podskupina mladih koji najradije ne bi nikada radili, kojih je gotovo 5%.

Naredne su nam analize ukazale na varijable koje diferenciraju mlade u pogledu stvarnog (tablica 4) i preferiranog sektora zaposlenja (tablice 5.1 i 5.2). Stvarni sektor zaposlenja posredova je s tek tri varijable, od kojih je tek jedna neposredno vezana uz obilježje ispitanika – stupanj obrazovanja – po kojem u javnom sektoru dominiraju akademski obrazovani mladi, u velikim privatnim poduzećima srednjoškolski obrazovani mladi, dok u malim i obiteljskim ili vlastitim poduzećima i obrtima najveći udio otpada na niže obrazovane mlade

Tablica 4: Stvarni sektor zaposlenja s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Javni sektor	Veliko privatno poduzeće	Malo poduzeće ili obrt	Obiteljsko ili vlastito poduzeće ili obrt
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 51,04$; $df = 9$; $p = .000$			
OŠ i niže	0	25,0	62,5	12,5
Trogodišnja SS	14,0	32,5	48,2	5,3
Četverogodišnja SS	17,6	29,7	42,9	9,9
VŠS i više	44,8	22,7	28,6	3,9
<i>Broj radnih sati tjedno</i>	$\chi^2 = 30,5$; $df = 9$; $p = .000$			
Manje od 40 sati	35,3	23,5	27,5	13,7
40 sati	32,4	26,8	34,7	6,1
41-50 sati	14,5	29,6	50,0	5,9
Više od 50 sati	11,9	35,7	47,6	4,8
<i>Iznos mjesečne plaće (HRK)</i>	$\chi^2 = 35,5$; $df = 12$; $p = .000$			
Do 2.500	31,6	8,7	42,1	7,0
2.501-3.500	11,2	30,2	48,8	9,6
3.501-4.500	25,3	19,8	41,8	5,5
4.501-5.400	40,5	16,7	25,7	5,4
Više od 5.400	23,3	24,6	27,4	6,8
UKUPNO	24,7	27,0	38,4	9,9

Druga dva obilježja – broj radnih sati tjedno i iznos mjesečne plaće diferenciraju ispitanike na način da najkraće, odnosno nešto niže ili

u razini prosječnih 40 sati tjedno, rade zaposlenici u javnom sektoru i obiteljskim ili vlastitim poduzećima i obrtima. Mladi u malim poduzećima ili obrtima nešto češće rade od 41–50 sati tjedno ili više od toga, dok je među mladima u velikim privatnim poduzećima rad iznad prosjeka gotovo pravilo. No, kao što je vidljivo iz priloženih podataka, broj radnih sati nije pravilno praćen iznosima plaća; najviše su plaće (iznad 4.500 HRK) zabilježene u javnom sektoru (što odgovara visini stručne spreme budući da mladi u ovom sektoru najvećim dijelom posjeduju visoko obrazovanje), dok zaposlenici drugih poduzeća u prosjeku bilježe do najviše 4.500 HRK mjesečno.

Za razliku od stvarnog, preferirani sektor zaposlenja (tablice 5.1. i 5.2) pokazuje vrlo heterogenu sliku mladih, uz čak 11 varijabli koje diskriminiraju mlade u pogledu njihovih aspiracija. Prema ovim obilježjima javni sektor u prosjeku više preferiraju djevojke podrijetlom iz regionalnih centara ili ruralnih krajeva, i to nešto više iz Sjeverne i Središnje Hrvatske, te podjednako u statusu studenata i nezaposlenih, dok su primanja kućanstva u kojima žive mladi tih preferencija, kao i plaće zaposlenih mladih, nalaze među najnižim dohodovnim kategorijama. Pritom su ovi mladi najčešće visokoobrazovani, imaju djecu, dok njihovi roditelji posjeduju ili strukovno ili niže obrazovanje te su nešto većem broju nezaposleni ili umirovljeni.

Zaposlenju u velikom privatnom poduzeću gotovo jednako streme i ženski i muški ispitanici, koji još uvijek studiraju ili su već stekli akademsko obrazovanje, nemaju vlastitu djecu, a nastanjeni su u regionalnim centrima ili u Zagrebu, te u Istri i Primorju. Roditelji ovih mladih u prosjeku su najčešće visokoobrazovani i zaposleni, žive u kućanstvima u višim dohodovnim kategorijama, a mladi koji već rade i preferiraju taj sektor zaposlenja u prosjeku zarađuju plaće više od prosjeka.

Tablica 5.1.: Preferirani sektor zaposlenja s obzirom na socijalna obilježja ispitanika – prvi dio (%)

Obilježja ispitanika	Javni sektor	Veliko privatno poduzeće	Malo poduzeće ili obrt	Obiteljsko ili vlastito poduzeće ili obrt	Najradije ne bi nikada radili
<i>Spol</i>	$\chi^2 = 90,69; df = 4; p = .000$				
Ženski	38,5	8,7	18,4	30,7	3,8
Muški	21,6	8,8	15,2	48,4	6,0
<i>Rezidencijalni status</i>	$\chi^2 = 35,0; df = 12; p = .000$				
Zagreb	19,8	10,2	20,5	42,9	6,6
Regionalni centar	37,9	11,5	19,0	29,3	2,3
Ostali gradovi	29,0	7,8	16,6	40,9	5,6
Selo	32,9	8,0	15,1	39,6	4,4
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 51,19; df = 20; p = .000$				
Sjeverna Hrvatska	33,8	8,7	19,3	32,3	6,1
Središnja Hrvatska	33,3	5,6	14,2	42,0	4,9
Istra i Primorje	30,7	11,6	17,8	37,8	2,2
Istočna Hrvatska	31,1	8,0	11,8	45,2	3,9
Dalmacija	29,9	6,4	16,6	42,2	4,9
Grad Zagreb	20,3	11,6	19,7	41,5	6,9
<i>Socioprofesionalni status</i>	$\chi^2 = 61,38; df = 12; p = .000$				
Učenik/ca	29,3	7,6	17,5	39,8	5,8
Student/ica	32,3	13,4	21,0	28,8	4,6
Nezaposlen/a	32,0	5,6	13,1	45,1	4,3
Zaposlen/a	26,2	7,0	14,6	47,1	5,1
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 84,76; df = 12; p = .000$				
OŠ i niže	28,2	7,8	16,8	41,4	5,9
Trogodišnja SS	21,6	2,1	11,6	61,8	2,9
Četverogodišnja SS	30,2	9,7	18,6	36,6	4,9
VŠS i više	37,7	12,7	16,9	27,7	5,1
UKUPNO	29,8	8,7	16,9	39,6	5,0

Malo privatno poduzeće kao poželjnu opciju u prosjeku preferiraju ispitanice iz velikih regionalni centara, Sjeverne Hrvatske i Grada Zagreba, koje još uvijek studiraju ili pohađaju srednju školu, te ne-

maju vlastitu djecu. Njihovi roditelji su nešto više od prosjeka više ili visokoobrazovani i još uvijek zaposleni, pripadna kućanstva ostvaruju viša primanja, iako sami mladi koji su već zaposleni pripadaju nižim platnim razredima.

Poduzetnički potencijal među mladima češće je vezan uz mladiće, koji žive u manjim gradovima, ruralnim krajevima Istočne Hrvatske i Dalmacije, ili u Gradu Zagrebu. Vlastiti posao kao rješenje svog statusa nešto češće preferiraju mladi koji već jesu na tržištu rada – zaposleni ili nezaposleni, koji većim dijelom, jednako kao i njihovi roditelji, imaju završeno trogodišnje srednjoškolsko obrazovanje. Ovi ispitanici u većem dijelu već imaju vlastitu djecu, a njihove majke nešto su češće nezaposleni, dok su očevi umirovljeni. U slučaju da rade, ti mladi primaju plaće koje se nalaze u sredini ljestvice, no kućanstva u kojima žive pripadaju nižim dohodovnim kategorijama.

Tablica 5.2.: Preferirani sektor zaposlenja s obzirom na socijalna obilježja ispitanika – drugi dio (%)

Obilježja ispitanika	Javni sektor	Veliko privatno poduzeće	Malo poduzeće ili obrt	Obiteljsko ili vlastito poduzeće ili obrt	Najradije ne bi nikada radili
<i>Stupanj obrazovanja majke</i>	$\chi^2 = 58,54; df = 12; p = .000$				
OŠ i niže	29,8	6,0	14,5	46,4	3,4
Trogodišnja SS	32,2	6,2	12,9	45,3	3,5
Četverogodišnja SS	31,7	7,9	15,9	39,0	5,5
VŠS i više	24,2	13,6	23,5	31,8	6,9
<i>Stupanj obrazovanja oca</i>	$\chi^2 = 74,26; df = 12; p = .000$				
OŠ i niže	34,9	4,8	15,7	42,8	1,8
Trogodišnja SS	29,5	5,2	11,2	49,2	4,8
Četverogodišnja SS	31,2	8,2	18,5	36,1	6,0
VŠS i više	26,4	14,4	21,7	32,3	5,2
<i>Radni status majke</i>	$\chi^2 = 22,57; df = 8; p = .004$				
Zaposlena	28,9	8,7	18,9	37,7	5,7
Nezaposlena	31,8	6,5	14,0	43,9	3,8
Umirovljena	31,5	13,3	12,7	38,1	4,4
<i>Radni status oca</i>	$\chi^2 = 16,02; df = 4; p = .003$				

Nastavak tablice 5.2.

Obilježja ispitanika	Javni sektor	Veliko privatno poduzeće	Malo poduzeće ili obrt	Obiteljsko ili vlastito poduzeće ili obrt	Najradije ne bi nikada radili
Zaposlen	28,8	9,5	17,9	38,6	3,5
Nezaposlen	32,0	9,2	13,2	41,3	0,7
Umirovljen	29,1	6,8	15,8	43,3	0,9
<i>Vlastita djeca</i>	$\chi^2 = 16,21; df = 4; p = .003$				
Nemaju	29,6	9,0	17,3	38,7	5,4
Imaju	31,8	5,6	11,7	49,7	1,1
<i>Iznos mjesečne plaće (HRK)</i>	$\chi^2 = 61,38; df = 16; p = .000$				
Do 2.500	45,2	1,6	21,0	29,0	3,2
2.501-3.500	21,6	8,0	16,0	47,2	7,2
3.501-4.500	28,0	5,4	12,9	51,6	2,2
4.501-5.400	27,6	3,9	11,8	53,9	2,6
Više od 5.400	12,0	21,3	16,0	44,0	6,7
<i>Prosječan prihod po kućanstvu (HRK)</i>	$\chi^2 = 53,92; df = 20; p = .000$				
Do 3.000	41,2	4,4	14,9	35,1	4,4
3.001 do 5.000	29,9	6,1	13,7	47,5	2,9
5.001 do 8.000	31,6	7,7	16,5	39,3	5,0
8.001 do 10.000	31,8	8,7	17,4	36,7	5,5
10.001 do 15.000	25,8	13,8	18,9	37,1	4,4
Više od 15.000	18,5	17,1	21,2	34,9	8,2
UKUPNO	29,8	8,7	16,9	39,6	5,0

Ovdje najmanja kategorija ispitanika, ali svakako najintrigantnija – mladi koji najradije nikada ne bi radili – većim dijelom okupljaju mladiće, koji još pohađaju školu ili već rade, te većim dijelom prebivaju u Zagrebu ili Sjevernoj Hrvatskoj. Njihove majke većinom imaju visoko, a očevi četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje, zaposleni su, a kućanstva u kojima žive ostvaruju visoka primanja, iako sami mladi u nešto većem dijelu zarađuju plaće ili niže ili više od prosjeka.

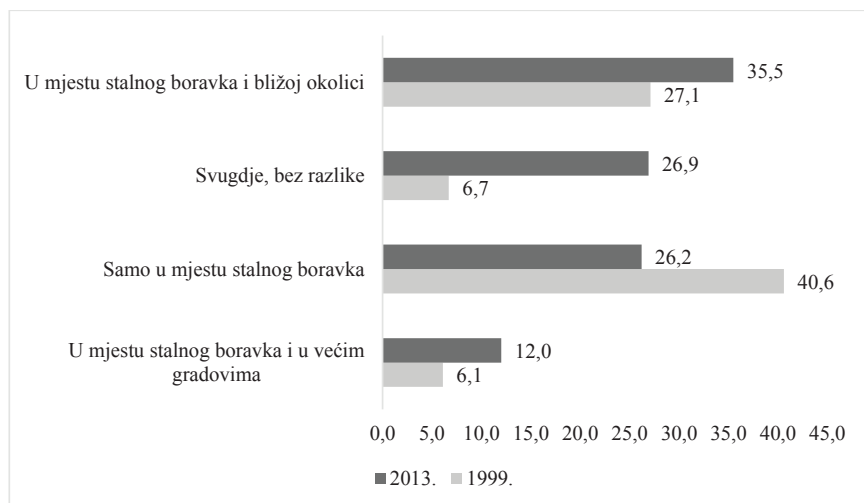
U proteklim cjelinama ovog poglavlja identificirani su sektori u kojima mladi rade, te preferencije mladih u pogledu zaposlenja, dok će cjelina koja slijedi većinom biti usmjerena na nezaposlene mlade (N = 382) i njihove stavove i prakse vezano uz tržište rada. Nezaposlenost

je položaj koji pogađa svaku osobu koja se u njoj nađe, no mladi su u donekle specifičnoj situaciji zbog visokih formalnih zahtjeva poslodavaca koje mladi zbog svoje dobi i nedostatka radnog iskustva ne mogu ispuniti, te zbog zaposlenja koja su većinom na kraći rok te ne omogućavaju dugoročno financijsko planiranje i osamostaljenje mladih od obitelji². I. Tomić (2015: 35) je identificirala troškove nezaposlenosti za mladu osobu i za društvo, pri čemu u troškove na individualnoj razini ubraja niže plaće, slabije šanse za dugogodišnje zapošljavanje, niže mirovine i veću pojavnost siromaštva, dok „troškovi za društvo dolaze u obliku smanjene učinkovitosti ulaganja u obrazovanje i obučavanje, smanjenja porezne osnovice, većih troškova socijalne skrbi, ali i mogućih prosvjeda i socijalnih nemira te tzv. “odljeva mozgova” u obliku iseljavanja visokokvalificiranih mladih, što smanjuje potencijalni dugoročni ekonomski rast u određenoj zemlji“.

Europski podaci u pogledu nezaposlenosti mladih svrstavaju Hrvatsku u neslavni vrh, uz Grčku, Španjolsku i Italiju, te možemo reći kako je nezaposlenost mladih u Hrvatskoj trajni i masovni fenomen. U takvim okolnostima fleksibilnost mladih tijekom potrage za poslom, pogotovo u smislu prostorne mobilnosti, postaje jedan od ključnih faktora njihove zapošljivosti. U ovom ćemo se dijelu fokusirati na prostornu mobilnosti, i to pitanjima o mjestu javljanja na natječaj za posao, uvjetima za prihvaćanje posla izvan mjesta stalnog boravka, te željama za odlazak u inozemstvo. Kada se analiziraju podaci o tome gdje su sve nezaposleni mladi tražili posao (grafikon 8), proizlazi kako je većina mladih tražila posao samo u mjestu stalnog boravka i u bližoj okolini, dok je nešto više od četvrtine mladih otvoreno za migriranje unutar Hrvatske, a desetina preferira zaposlenje u mjestu stalnog boravka i u većim gradovima.

² Prema podacima našeg istraživanja visokih 74,5% mladih još uvijek živi s roditeljima, a mladi u prosjeku odlaze iz roditeljskog doma s 31,4 godine i po tome su u vrhu Europe, čak 10 godina iza skandinavskih zemalja (izvor: Eurostat [yth_demo_030]). Pritom prema podacima originalnog istraživanja kao glavne prepreke stambenog osamostaljenja čak 82,2% mladih navodi financijske razloge.

Grafikon 8: Komparativan prikaz mjesta javljanja na natječaj za slobodna radna mjesta (%)

Usporedbom s podacima iz 1999. možemo zaključiti kako je došlo do značajnog porasta mladih koji su spremni na prostornu mobilnost unutar Hrvatske. Ovaj nalaz donekle iznenađuje ako se promatra širi kontekst, odnosno ako se tumači u svjetlu visokih cijena najamnina i visokih kamate na stambene kredite, koje si mladi, s plaćama koje su većinom ispod prosjeka, nikako ne mogu priuštiti.

Pretpostavka je kako su razlike među mladima s obzirom na mjesto traženja posla najsnažnije posredovane upravo varijablama vezanima uz prostor, što je potvrđeno i analizom (tablica 6).

Tablica 6: Mjesto javljanja na natječaj s obzirom na obilježja ispitanika – samo odgovori „DA“ (%)

Obilježja ispitanika	Svugdje, bez razlike	Samo u mjestu stalnog boravka
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 18,30; df = 5; p = .003$	$\chi^2 = 29,50; df = 5; p = .000$
Sjeverna Hrvatska	27,6	7,9
Središnja Hrvatska	38,1	28,6
Istra i Primorje	21,7	13,0
Istočna Hrvatska	37,4	24,4
Dalmacija	13,5	40,5

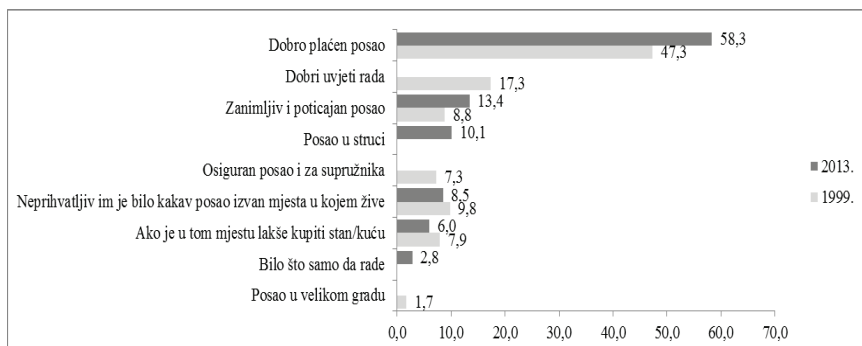
Nastavak tablice 6.

Obilježja ispitanika	Svugdje, bez razlike	Samo u mjestu stalnog boravka
<i>Regija</i>	$\chi^2 = 18,30; df = 5; p = .003$	$\chi^2 = 29,50; df = 5; p = .000$
Grad Zagreb	15,6	42,2
<i>Rezidencijalni status</i>		$\chi^2 = 18,77; df = 3; p = .000$
Zagreb		47,6
Regionalni centar		34,8
Ostali gradovi		29,6
Selo		16,9
UKUPNO	26,8	26,0

Različito od mladih iz Središnje i Istočne Hrvatske, koji su spremni na selidbu u slučaju pronalaska posla stoje mladi iz Zagreba, te Dalmacije, koji očito unatoč visokoj stopi nezaposlenosti upravo u južnim priobalnim krajevima ne mijenjaju svoje prakse traženja posla. S obzirom na veličinu naselja u kojem prebivaju, a sukladno prethodno protumačenom, samo u mjestu boravka posao su skloni tražiti mladi iz Grada Zagreba, dok su mladi iz seoskih krajeva, koji su vrlo vjerojatno suočeni s vrlo slabom ponudom poslova u bližoj okolini, spremniji na prostornu mobilnost pri potrazi za poslom.

Pri traženju posla pojedinci uzimaju u obzir širok raspon okolnosti i uvjeta, od kojih neki djeluju kao motivirajući, a neki kao inhibirajući faktori. U našem smo se istraživanju fokusirali na motivirajuće faktore, ponudivši ispitanicima šest uvjeta pod kojima bi prihvatili posao izvan mjesta stanovanja (grafikon 9). U grafikonu je također prikazano sedam uvjeta koji su ispitanicima ponuđeni u istraživanju 1999. Na komparativnoj razini moguće je analizirati njih četiri, od kojih je prvi – dobro plaćeni posao – zadržao vodeće mjesto iz 1999. i porastao za gotovo 10%. Drugorangirani 2013. – zanimljiv i poticajan posao 1999. bio je tek na trećem mjestu, te je u međuvremenu zabilježio rast od 5%. Kategorija ispitanika kojima je neprihvatljiv bilo kakav posao izvan mjesta u kojem žive ostala je gotovo ista, odnosno doživjela je skroman pad, kao što je nešto manje mladih 2013. nego 1999. smatralo kako će prihvatiti posao izvan mjesta u kojem žive ukoliko će se lakše stambeno osamostaliti.

Grafikon 9: Komparativan prikaz uvjeta prihvaćanja posla izvan mjesta stanovanja ispitanika (%)

Motivirajući faktori za prostornu mobilnost pri traženju posla diskriminirani su s tek dva obilježja ispitanika – stupnjem obrazovanja i bračnim statusom (tablica 7). Spremnost mladih na prostornu mobilnost raste s njihovim stupnjem obrazovanja te opada s bračnim statusom, dok su mladi koji bi u uvjetima koji omogućavaju kupnju stana ili kuće preselili zbog posla pretežito strukovnog ili nižeg obrazovanja i gotovo podjednako u braku ili izvan stabilne veze.

Tablica 7: Uvjeti prihvaćanja posla izvan mjesta stanovanja ispitanika s obzirom na obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Dobro plaćen posao	Zanimljiv i poticajan posao	Posao u struci	Ako je u tom mjestu lakše kupiti stan/kuću	Neprihvatljiv im je bilo kakav posao izvan mjesta u kojem žive
<i>Stupaj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 53,48; df = 12; p = .000$				
OŠ i niže	70,8	12,5	4,2	8,3	4,2
Trogorodišnja SS	62,7	9,8	5,9	12,7	8,8
Četverogodišnja SS	70,2	12,8	5,0	2,8	9,2
VŠS i više	38,5	19,2	28,2	3,8	10,3
<i>Bračni status ispitanika</i>	$\chi^2 = 15,35; df = 4; p = .004$				
Nisu u braku	60,8	16,6	9,9	6,0	6,7

Nastavak tablice 7.

Obilježja ispitanika	Dobro plaćen posao	Zanimljiv i poticajan posao	Posao u struci	Ako je u tom mjestu lakše kupiti stan/kuću	Neprihvatljiv im je bilo kakav posao izvan mjesta u kojem žive
<i>Stupaj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 53,48; df = 12; p = .000$				
OŠ i niže	70,8	12,5	4,2	8,3	4,2
U formalnom ili neformalnom braku	59,4	2,9	13,0	7,2	17,4
UKUPNO	60,9	13,3	10,4	6,4	9,0

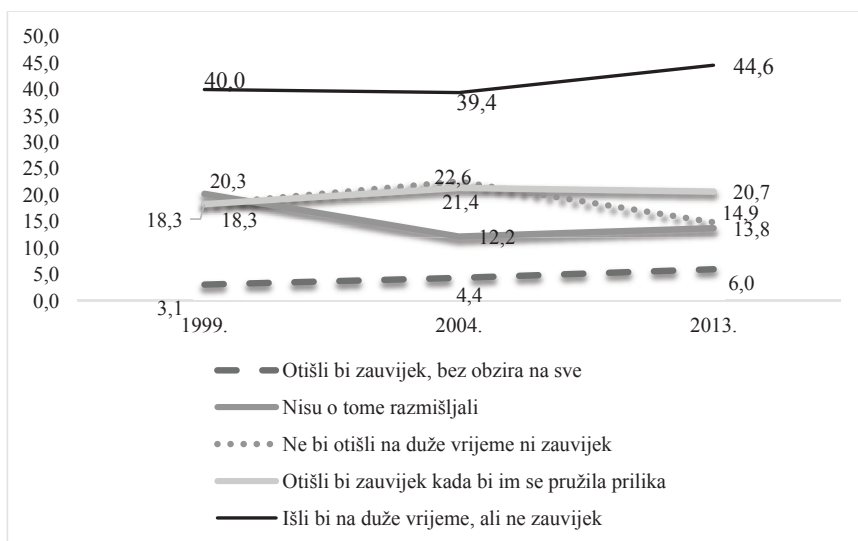
Sljedeći je motivirajući faktor – posao u struci – vrlo značajno posredovan visinom obrazovanja, pri čemu mu najviše naginju akademski obrazovani mladi, a skloni su mu i mladi u braku. Visokoobrazovani mladi u prosjeku najviše naginju i zanimljivom i poticajnom poslu, no ovoj je put većinom riječ o mladima koji su izvan braka, što možemo tumačiti i višim zahtjevima koje takvi poslovi stavljaju pred zaposlenike, čemu mladi koji su već u braku i možda su i zasnovali obitelj, nisu toliko skloni. Zanimljivo je kako su dobro plaćenom poslu kao motivirajućem faktoru za prostornu mobilnost pri zapošljavanju najmanje skloni akademski obrazovani mladi, i to skoro dvostruko manje nego mladi sa završenom četverogodišnjom srednjom školom, dok bračni status gotovo da nije izvršio bitniji utjecaj na preferencije mladih.

Zaoštavanjem ekonomske krize u Hrvatskoj i fokusa interesa tražitelja zaposlenja, analitičara i medija dolazi i međunarodna mobilnost. Hrvatska je tradicionalno zemlja emigracije, uslijed koje su mnogi krajevi doživjeli depopulaciju i prestanak razvoja. Migratorna kretanja velikim su se dijelom zbivala u nekoliko valova, od koji je posljednji, od 2006–2015, odnio 135.329 stanovnika³. Pritom se može zapaziti gotovo eksponencijalni rast broja iseljenih stanovnika Hrvatske, od 7.962 godine 2006, preko 12.699 god. 2011, do 29.651 u 2015. godini. Aspiracije mladih za odlazak u inozemstvo u interesu su istraživača

³ Državni zavod za statistiku (2016). Priopćenje: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015. I.III/7.1.2.

Instituta za društvena istraživanja od 1990-ih godina prošlog stoljeća, a ovdje donosimo podatke iz triju istraživanja (grafikon 10).

Grafikon 10: Komparativan prikaz spremnosti na odlazak u inozemstvo (%)

Od pet ovdje navedenih izbora u pogledu aspiracija za međunarodnu mobilnost i njezina trajanja, u medijima obično interes privlači ona koja okuplja ispitanike koji bi se ‘spakirali’ i „otišli zauvijek, bez obzira na sve“. Ispitanici koji su se priklonili ovoj kategoriji ubrajaju se u najmanje brojnu podskupinu, a tijekom 14 godina pokrivenih istraživanjima ta je podskupina ispitanika doživjela tek blagi rast. Do značajnije promjene nije došlo u zapravo najkritičnijoj i ne tako malobrojnoj podskupini onih koji bi „otišli zauvijek kada bi im se pružila prilika“. Mladi skloni takvu razmišljanju okupljaju stabilnu petinu ispitanika, a u slučaju da im se doista pruži prilika kakvu očekuju Hrvatska bi bila suočena s odljevom mladih koji bi još znatnije narušio demografsku strukturu. Za razliku od njih, mladi koji ne bi otišli „na duže vrijeme ni zauvijek“ u svojem su broju vrhunac doživjeli 2004, nakon čega im je broj opao na samo 15%.

Udio mladih koji do danas nisu razmišljali o odlasku u inozemstvo značajnije je pao od 1999, kada je iznosio petinu mladih, na sadašnjih

oko sedmine ispitanika. Posljednja, i najmnogobrojnije podskupina mladih, oni koji bi u inozemstvo otišli na dulje vrijeme, ali ne zauvijek, kroz cijelo su razdoblje na relativno stabilnih dvije petine mladih. Upravo se ta kategorija mladih može prepoznati kao ona koja u pogledu međunarodne emigracije nosi najviše potencijala za razvoj Hrvatske, budući da je za očekivati da bi boravkom u inozemstvo stekli znanja, vještine, a možda i financijski kapital, kojima bi pomogli kako u boljem situiranju svojih obitelji, tako i u razvoju šire zajednice i društva.

Analiza obilježja koja diferenciraju mlade u pogledu njihove potencijalne međunarodne emigracije (tablica 8) proizvela je koherentnu i očekivanu sliku, opisanu dobi, socioprofesionalnim statusom i stupnjem obrazovanja, te bračnim statusom i vlastitom djecom ispitanika.

Tablica 8: Spremnost na odlazak u inozemstvo s obzirom na socijalna obilježja ispitanika (%)

Obilježja ispitanika	Nisu o tome razmišljali	Ne bi otišli na duže vrijeme ni zauvijek	Išli bi na duže vrijeme, ali ne zauvijek	Otišli bi zauvijek kada bi im se pružila odgovarajuća prilika	Otišli bi zauvijek, bez obzira na sve
<i>Dob</i>	$\chi^2 = 52,37$; $df = 8$; $p = .000$				
15-19	20,4	11,0	46,3	18,0	4,3
20-24	11,3	13,4	47,2	21,8	6,3
25-29	13,4	20,5	39,1	20,8	6,3
<i>Socioprofesionalni status ispitanika</i>	$\chi^2 = 43,71$; $df = 12$; $p = .000$				
Učenik/ca	20,5	11,6	45,4	18,1	4,3
Student/ica	10,4	16,6	47,9	20,2	4,8
Nezaposlen/a	13,5	13,5	40,7	23,5	8,7
Zaposlen/a	15,3	18,1	40,6	20,0	5,9
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	$\chi^2 = 44,95$; $df = 12$; $p = .000$				
OŠ i niže	20,0	12,0	45,3	17,7	5,0
Trogodišnja SS	16,9	12,0	46,7	19,8	4,5
Četverogodišnja SS	13,1	14,8	44,3	22,0	5,9

Nastavak tablice 8.

Obilježja ispitanika	Nisu o tome razmišljali	Ne bi otišli na duže vrijeme ni zauvijek	Išli bi na duže vrijeme, ali ne zauvijek	Otišli bi zauvijek kada bi im se pružila odgovarajuća prilika	Otišli bi zauvijek, bez obzira na sve
VŠS i više	9,2	23,1	40,2	21,4	6,1
<i>Bračni status ispitanika</i>	$\chi^2 = 19,95$; df = 4; p = .001				
Nisu u braku	14,8	14,1	45,5	20,1	5,5
U formalnom ili neformalnom braku	15,6	23,3	33,9	20,6	6,6
<i>Vlastita djeca</i>	$\chi^2 = 16,02$; df = 4; p = .003				
Nemaju	14,4	14,5	44,9	20,4	5,8
Imaju	19,4	23,3	34,4	18,3	4,4
UKUPNO	14,9	15,1	44,0	20,3	5,7

Ovdje je riječ o obilježjima koja su inherentna samom pojedincu i za očekivati je kako će upravo ona izvršiti najznačajniji utjecaj pri dalekosežnim odlukama poput odlaska u inozemstvo. Počevši od mladih koji do danas nisu razmišljali o odlasku u inozemstvo, zaključujemo kako ova opcija okuplja najmlađu i niže obrazovanu kohortu mladih, u statusu učenika, za kojima slijede mladi strukovnog obrazovanja. Mladi iz ove podskupine gotovo jednako nalaze se u braku i izvan njega, te u nešto većem broju već imaju vlastitu djecu.

Najviše isključiva kategorija mladih, oni koji nikako ne bi otišli u inozemstvo, okuplja najstarije, visokoobrazovane i već zaposlene mlade, koji su već zasnovali vlastitu obitelj. Mladi takva profila vjerojatno su zadovoljni i privatnim i profesionalnim životom, zbog čega emigracija postaje manje privlačna opcija.

Karakteristike mladih sklonih odlasku u inozemstvo vezane su uz dvije mlađe kohorte, odnosno mlade koji su još uvijek u obrazovnom sustavu, zbog čega u toj skupini ima najmanje visokoobrazovanih mladih, kao i mladih koji su u braku i imaju vlastitu djecu. Obilježja mladih sklonih razmišljanju o odlasku u inozemstvo kada bi im se pružila odgovarajuća prilika nisu izvršila bitnije razlike među mladima, uz iznimku da je ovaj odgovor odabralo najmanje učenika, odnosno

najmlađih ispitanika nižeg obrazovanja. Slično tomu, niti mladi koji bi „otišli zauvijek, bez obzira na sve“ nisu visoko heterogena podskupina i u nešto većem broju okupljaju tek nezaposlene mlade.

5. Zaključak

Hrvatska je „25 godina kasnije“ od druge najuspješnije socijalističke zemlje zauzela položaj treće najsiromašnije bivše socijalističke zemlje koja je ispunila uvjete za članstvo u Europskoj uniji. Posljedice takva položaja Hrvatske po njezine se građane preslikavaju u mnoštvo izazova s kojima se susreću u svakodnevnom životu. Za mlade su te posljedice pogotovo drastične, i većinom su vezane uz visoku nezaposlenost i teško ostvarenje profesionalnih ciljeva. Navedeno je vezano i uz poteškoće u prijelazu prema odraslosti na osobnoj razini, odnosno uz otežano stambeno osamostaljivanje i zasnivanje vlastite obitelji. Pritom su prepreke strukturne naravi s kojima se građani susreću vezane uz slabe institucionalne kapacitete te neprovođenje zakona i propisa, a na društvenoj razini riječ je o relativno rigidnom sustavu socijalne stratifikacije i nestabilnoj situaciji koja pogoduje osiromašenju građana. Mladi su 2013. prepoznali nepovoljne društvene uvjete za vlastiti razvoj i napredak, te upitani o područjima u kojima će u Hrvatskoj po pridruživanju EU doći do poboljšanja najčešće iskazuju drastično manju potporu pozitivnim stavovima nego njihovi vršnjaci 1999. godine.

Kada je o razvoju i napretku riječ, na individualnoj razini oni ovise o mnoštvo čimbenika vezanih uz samu osobu, ali i onima vezanima uz obitelj, širu zajednicu i cijelo društvo. Jedno od obilježja pojedinaca koje im o(ne)mogućuje vlastiti razvoj i napredak leži u stupnju obrazovanja koji posjeduju, što predstavlja i jedan od temelja ovog rada. Pritom obrazovanje roditelja promatramo kao ‘pretočeni’ socijalni kapital roditelja i jedan od određujućih faktora stupnja obrazovanja koji će njihova djeca postići, odnosno kao ‘polugu’ za međugeneracijsku mobilnost. U tom su nas kontekstu ponajprije zanimale promjene u međugeneracijskoj mobilnosti u odnosu na postignuti stupanj obrazovanja majke i oca u dva razdoblja u kojima su mladi navršili između 25 i 29 godina – 1989. i 2010. Razlog ograničavanju na tu dobnu skupinu

je u povećavanju vjerojatnosti da će stupanj obrazovanja postignut do te dobi odgovarati finalnom formalnom obrazovanju koje će pojedinac steći tijekom života. Na drugoj nas je razini zanimalo kakav je obrazovni profil ispitanika iz uzorka 2013. godine, a potom i koja obilježja diskriminiraju mlade u postignutom stupnju obrazovanja. Također su analizirani socioprofesionalni status ispitanika i radni status roditelja, kao i neke preferencije i prakse mladih vezane uz tržište rada. Završna dionica analiza predstavljena je razmišljanjima mladih o jednoj od ‘gorućih’ tema posljednjih desetljeća u Hrvatskoj – međunarodnoj emigraciji.

Nalazi iz prvog dijela rada upućuju na perzistirajuću socijalnu reprodukciju u Hrvatskoj, uslijed koje se stupanj obrazovanja roditelja s velikom vjerojatnošću preslikava u istovjetan stupanj obrazovanja njihove djece, što se najviše iskazuje u otežanoj prohodnosti do najviših obrazovnih stupnjeva, koje u najvećem dijelu zauzimaju djeca akademski obrazovanih roditelja. Rezultati najnovijeg istraživanja također sugeriraju ovakve zaključke, uz heterogenu sliku mladih s obzirom na njihov stupanj obrazovanja, socioprofesionalni status i radni status roditelja. Navedeno je naročito izraženo s u prosjeku izrazito povoljnom slikom studentske populacije, koja velikim dijelom potječe od više ili visoko obrazovanih roditelja, koji su još uvijek zaposleni, te žive u kućanstvima koja se ubrajaju u više dohodovne kategorije. Osim socijalne reprodukcije na djelu je i značajna socijalna segregacija, po kojoj se mladi koji lakše prolaze barijere socijalne mobilnosti u obrazovanju, te lakše pronalaze posao, većim dijelom nalaze u Gradu Zagrebu i urbanim krajevima Istre i Primorja. S druge su strane mladi iz Istočne Hrvatske, koji dominiraju u prva tri obrazovna stupnja i među nezaposlenima, a njihovi roditelji također najčešće posjeduju strukovno obrazovanje, te su često nezaposleni ili već umirovljeni. Ovaj dio statusa mladih povezan je i s ekonomskim statusom obitelji, pri čemu je radni status roditelja statistički značajno povezan s prosječnim prihodom po kućanstvu; 56% kućanstava gdje je nezaposlena majka i 36% kućanstava s nezaposlenim ocem mjesečni prihodi ne prelaze 3.000 HRK, što je znatno ispod minimalne ‘potrošačke košarice’.

Zapošljavanje mladih u ovom se radu ispitalo stvarnim i preferiranim sektorom zaposlenja, mjestom traženja posla, te uvjetima za

prihvatanje posla izvan mjesta stanovanja. Preferirani sektor zaposlenja donio je najviše iznenađenja u smislu da javni sektor više nije u vrhu, već je tek treći i gotovo je izjednačen sa stvarnim udjelom mladih koji rade u tom sektoru. Podaci ukazuju da su mladi, bar po stavovima, odlučili izaći iz komfora 'sigurnog posla' i iskazali poduzetnički duh jer je gotovo dvije petine mladih pokazalo poduzetničke želje. Najmanje je preferiran rad u velikom te potom rad u malom poduzeću ili obrtu, što je različito od stvarne slike po kojoj više mladih radi u velikom nego u malom poduzeću.

Dio rada u kojem je fokus bio na nezaposlenim mladima pruža uvide kako većina mladih traži posao samo u mjestu boravka i u bližoj okolici, dok je oko četvrtine mladih spremno migrirati unutar Hrvatske. U pogledu međunarodnih migracija zaključujemo kako je najmanje mladih koji bi iz Hrvatske odselili zauvijek, „bez obzira na sve“, a to je i skupina koja je u 14 godina između prvog i zadnjeg promatranog istraživanja doživjela tek skroman rast. Mladi koji bi „otišli zauvijek kada bi im se pružila prilika“ zauzimaju oko sedminu ispitanika, a njihov udio među mladima tijekom godina tek je blago oscilirao. Najveća kategorija mladih, koji bi u inozemstvo otišli „na dulje vrijeme, ali ne zauvijek“, relativno je stabilna u svom broju cijelo vrijeme, a zauzima dvije petine mladih. S obzirom na obilježja koja diferenciraju mlade u pogledu njihove potencijalne međunarodne emigracije dobiven je koherentan i očekivani profil, koji uključuje dob, socioprofesionalni status i stupanj obrazovanja, bračni status i vlastitu djecu ispitanika. Pritom je veći interes za odlazak u inozemstvo povezan s nižom dobi, nižim stupnjem obrazovanja, te statusom izvan braka i bez vlastite djece.

Odlazak u inozemstvo, pronalazak posla, te stjecanja željenog stupnja obrazovanja predstavljaju izazove s kojima se mladi suočavaju više ili manje uspješno, ovisno o njihovim osobinama ličnosti, statusu i potpori obitelji i šire zajednice, te strukturnim uvjetima i uspješnosti zemlju u kojoj žive. Za mlade u Hrvatskoj mnogi od tih faktora umjesto motivirajućih predstavljaju inhibirajuće čimbenike koji ih ograničavaju na putu do ostvarenja obiteljskih i profesionalnih aspiracija. Ovaj je rad kao jednu od najznačajnijih prepreka prepoznao relativno rigidan sustav socijalne stratifikacije, odnosno socijalnu reprodukciju, koja svakako

predstavlja element ograničenja u uspjehu. Tim više što je socijalna reprodukcija ojačana i prostornom, odnosno regionalnom segregacijom uz vrlo nepovoljne socioekonomske trendove koji ne slabe unatoč ocjeni kako je Hrvatska (bila) spremna pridružiti se EU. U takvu kontekstu, koji onemogućava socijalnu mobilnost, mladim ljudima često kao izbor ostaje prostorna mobilnost. No, ona po našim nalazima također velikim dijelom predstavlja limitirajući faktor postizanju aspiracija, i to putem potrage za poslom samo u mjestu stanovanja. Slika je nešto drukčija u pogledu međunarodne migracije; značajan udio mladih razmišlja o odlasku u inozemstvo. Međutim, potrebna je dulja vremenska perspektiva kako bi se uvidjelo hoće li eventualni odlazak pojedinaca koji sada pripadaju skupini mladih predstavljati uteg kako njihovu razvoju tako i razvoju ovog društva. Ili će mladi prepoznati potencijale promijenjene perspektive i putem stjecanja znanja, vještina i eventualno financijske dobiti u inozemstvu, pomoći vlastitom situiranju, a potom i mogućem boljem prosperitetu hrvatskog društva. Kako bi se to zbilo, odnosno kako bi se ostvarili povoljni uvjeti za ostanak i povratak mladih, potrebno je promijeniti dosadašnje negativne trendove, kako u smislu otvaranja socijalne mobilnosti, tako i osiguravanjem potpore mladima od strane institucija, te zakonodavne i izvršne vlasti. To svakako nije jednostavan cilj, i u vremenskoj perspektivi odgovara najmanje sljedećim „25 godina kasnije“.

Literatura

- Baranović, B. – ur. (2015). *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? Pristup visokom obrazovanju i odabir studija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Baranović, B. (2002). Mladi u Hrvatskoj: Između nacionalnog identiteta i europske integracije, u: Ilišin, V.; Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*, 125-155.
- Boudon, R. (1974). *Education, Opportunity, and Social Inequality, Changing Prospects in Western Societies*. New York: Wiley.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Breen, R.; Goldthorpe, J. (1997). Explaining Educational Differentials: towards a Formal Rational Action Theory. *Rationality and Society*, 9: 275-305.
- Brown, P. (2013). Education, opportunity and prospects for social mobility. *British Journal of Sociology of Education*, 34(5-6): 678-700.

- Buchmann, M. C.; Kriesi, I. (2011). Transition to adulthood in Europe. *Annual Review of Sociology*, 37: 481–503.
- Burić, I. (2010). *Nacija zaduženih: Od komunističkog pakla do potrošačkog kapitalizma*. Jesenski i Turk. Zagreb.
- Burušić, J.; Babarović, T.; Marković, N. (2010). Koliko daleko padaju jabuke od stabla? Odnos obrazovnih postignuća djece i obrazovne razine njihovih roditelja. *Društvena istraživanja*, 19(4-5): 709-730.
- Daouli, J.; Demoussis, M.; Giannakopoulos, N. (2010). Mothers, fathers and daughters: Intergenerational transmission of education in Greece. *Economic of Education Review*, 29: 83-93.
- de Graaf, N. D.; de Graaf, P. M.; Kraaykamp, G. (2000). Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A refinement of the Cultural Capital Perspective. *Sociology of Education*, 73: 92–111.
- Domanski, H. (1999). Major social transformations and social mobility: the case of transition to and from communism in Eastern Europe. *Social Science Information – Sur Les – Sciences Sociales*, 38(3): 463-491.
- Domanski, H. (2005). The Polish Transformation, Structural Changes and New Tensions. *European Journal of Social Theory*, 8(4): 453–470.
- Državni zavod za statistiku (2016). Priopćenje: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015. I.III/7.1.2.
- Duncan, G. J.; Brooks-Gunn, J. (1997). *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation.
- Eliason, S. R.; Mortimer, J. T.; Vuolo, M. (2015). The transition to adulthood: Life course structures and subjective perceptions. *Social Psychology Quarterly*, 78, 205–227.
- Erikson, R., Goldthorpe, J. (1992). *The Constant Flux: Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon press.
- Erikson, R.; Jonsson, J. O. – ur. (1996). *Can Education be Equalized? The Swedish Case in Comparative Perspective*. Boulder: Westview.
- European Youth in 2016 (2016). *Special Eurobarometer of the European Parliament European Youth in 2016*. European Parliament.
- Eurostat (2011). *Income, Social inclusion and Living conditions*. European Commission.
- Flere, S.; Lavrič, M. (2005). Social Inequity and Educational Expansion in Slovenia. *Educational Studies*, 31(4): 449-464.
- Gerber, T. P.; Hout, M. (2004). Tightening Up: Declining Class Mobility during Russia's Market Transition. *American Sociological Review*, 65: 677-703.
- Güveli, A.; Luijkx, R.; Ganzeboom, H. B. G. (2012). Patterns of intergenerational mobility of the old and new classes in a post-industrial society: Netherlands 1970-2006. *Social Science Research*, 41: 224-241.
- Ha, B.; McInerney, C.; Tobin, S.; Torres, R. (2010). *Discussion paper: Youth employment in crisis*. International Labour Office.
- Heath, A., F. (2000). The political arithmetic tradition in the sociology of education. *Oxford Review of Education*, 26: 313-331.

- Hertz, T.; Jayasundera, T.; Piraino, P.; Selcuk, S.; Smith, N.; Verashchagina, A. (2007). Intergenerational Economic Mobility around the World: The Inheritance of Educational Inequality: International Comparisons and Fifty-Year Trends. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy Advances*, 7(2): 1-46.
- Hodžić, A. (2014). *Konoba u svjetskom kasinu*. Zagreb: Razlog.
- Iannelli, C. (2002). *Parental Education and Young People's Educational and Labour Market Outcomes: A Comparison across Europe*. Working Paper Nr. 45. Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung.
- Ilišin, V. (2002). Mladost, odraslost i budućnost, u: Ilišin, V.; Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*, 27-47.
- Ilišin, V. i Radin, F. – ur. (2002). *Mladi uoči trećeg milenija*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb.
- Ilišin, V.; Mendeš, I.; Potočnik, D. (2003). Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao*, (40)3: 58-89.
- Ilišin, V.; Potočnik, D. (2008). Profesionalne i životne aspiracije studenata Zagrebačkog sveučilišta. *Sociologija i prostor*, 46(3-4): 285-309.
- Ilišin, V.; Spajić Vrkaš, V. (2015). *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*. Istraživački izvještaj. Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- Johnston, Aaron, D.; Ganzeboom, H. B. G.; Treiman, D. J. (2005). *Mother's and Father's Influences on Educational Status Attainment*. Paper presented at the Conference "Welfare States and Inequalities" of Research Committee 28 on Social Stratification and Social Mobility of the International Sociological Association, Oslo, Norway, May 6-8.
- Katunarić, V. (2011). Od egalitarnog sindroma do izvrsnosti: O načinima legitimiranja društvenih nejednakosti. *Politička misao*, (48)3: 11-34.
- Lazić, M. (2011). Čekajući kapitalizam. Beograd: Službeni glasnik.
- Luijckx, R.; Róbert, P.; de Graaf, P. M.; Ganzeboom, H. B. G. (2002). Changes in Status Attainment in Hungary between 1910 and 1989: Trendless fluctuation of systemic change? *European Societies*, 4(1): 107-140.
- Malenica, Z. (2007). *Ogledi o hrvatskom društvu: Prilog sociologiji hrvatskog društva*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Matković, T. (2011). *Obrasci tranzicije iz obrazovnog sustava u svijet rada u Hrvatskoj*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.
- Nordli Hansen, M. (2011). Change in intergenerational inequality: What does evidence on social and economic mobility tell us about trends in openness? *Spring Meeting of the ISA RC28 University of Essex*. <http://www.iser.essex.ac.uk/uploads/paper/document/6/mnhessexman-1>.
- Poljanec-Borić, S. (2007). Od paradoksalne modernizacije do samoupravne postmodernizacije: Rasprava o suvremenom razvoju hrvatskog društva. *Društvena istraživanja*, 3(89): 359-378.
- Potočnik, D. (2011). *Međugeneracijska mobilnost u Hrvatskoj (1984.-2004.): Usporedba socijalističkog i tranzicijskog razdoblja* (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Potočnik, D. (2014). Profesionalne aspiracije i svijet rada u očima hrvatskih studenata, u: Ilišin, V. (ur.): *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 133-172.
- Potočnik, D. (2014). Socijalni status hrvatskih studenata, u: Ilišin, V. (ur.): *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: 57-96.
- Raftery, A. E.; Hout, M. (1993). Maximally maintained inequality: expansion, reform and opportunity in Irish education 1921-1975. *Sociology of Education*, 66: 41-62.
- Schoon, I.; Jeylan, M. (2017). Youth and the Great Recession: Are values, achievement orientation and outlook to the future affected? *International Journal of Psychology*, 52(1): 1-8.
- Schulenberg, J. E.; Schoon, I. (2012). The transition to adulthood in the UK, the US, and Finland: Differential social role pathways, their predictors and correlates. *Longitudinal and Life Course Studies*, 3(2): 164-172.
- Sekulić, D. (2012). Društveni okvir i vrijednosni sustav. *Revija za sociologiju*, (42)3: 231-275.
- Titma, M.; Tuma, B.; Roosma, K. N. (2003). Education as a Factor of Intergenerational Mobility in Soviet Society. *European Sociological Review*, 19(3): 281-297.
- Tomić, I. (2014). Structural unemployment in Croatia – How important is the occupational mismatch? *Economic Research-Ekonomska istraživanja*, 27(1): 346-365.
- Tomić, I. (2015). Zaposlenost i nezaposlenost u Hrvatskoj – stanje, trendovi i okruženje, u: Vidović, D. (ur.) *ZAPOSILIMO HRVATSKU! Strateške smjernice za rast zaposlenosti*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.
- Yaish, M.; Andersen, R. (2012). Social Mobility in 20 modern societies: The role of economic and political context. *Social Science Research*, 41: 527-538.

Web izvori:

Državni zavod za statistiku www.dzs.hr
Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>